

TORUNN MÅSEIDVÅG

I mange tiår var "Nærlandsheimen" ein institusjon og eit begrep som var kjent langt utanom Jæren. Denne store sentralinstitusjonen for psykisk utviklingshemma, eller "Diakonenes arbeids- og pleiehjem for åndssvake" som var det offisielle namnet ved opninga i august 1948, hadde klientar frå ulike delar av landet. Etter kvart vart det og ein viktig og sentral kvinnearbeidsplass på Sør-Jæren. Nærlandsheimen vart offisielt nedlagt 31. desember 1990, men drifta vart likevel ikkje heilt avvikla før hausten 1994. I desember 1996 vart eigedommen overtaken av Nærlandparken AS. Dei nåverande eigarane har vore opptekne av å ta vare på historia knytta til dette mangslungne anlegget. Dei engasjerte difor Torunn Måseidvåg til å skriva denne historia om Nærlandsheimen.

Men historia om anlegget starta alt med "Amerikatelegrafen i 1913", og heldt m.a. fram med "AS Dr. Eriksens fysikalske dietiske Sanatorium" i åra 1928 – 1930. Desse føretaka er presenterte av h.h.v. Egil Reimers i "Sjå Jæren" 1998 og Lisabet Risa i "Sjå Jæren" 1991.

I det følgjande vil eg gi eit oversyn over Nærlandheimen i den perioden det var institusjon for menneske med psykisk funksjonshemmning. Utbygging og ekspansjon frå opprettinga i 1948 vil stå sentralt, likeins dei endringane som skjedde frå byrjinga av 1970-åra og fram til nedlegginga i 1994. Samstundes er målet å gi eit inntrykk av korleis dagane til dei som budde på Nærlandheimen kunne vera. Vonar at dette bidraget vil vera med på å gi eit heilskapleg oversyn over den 46 år lange perioden.

Anlegget på Nærland – dei første åra

Sjølv om me i dag kjenner anlegget på Nærland nærmast som synonymt med Nærlandheimen, var det ikkje ein heim for menneske med psykisk funksjonshemmning

Tilsette sommeren 1951.

Kjelde: "Hilsen fra Nærlandsheimen. 40-års jubileet", s. 16.

som var opptakten til staden. Utpå hausten i 1913 tok byggverk til å reisa seg her; antennemastene for Stavanger Radio, Nærland mottakarstasjon – Amerikatelegrafen.¹ Sendaren låg på Ullandhaug i Stavanger. Stavanger Radio si verksemد på Nærland kom ikkje i gang før i 1919 på grunn av den første verdskriga. Amerikatelegrafen vart eit tidsskifte for kontakten med USA. I 1919 fekk Stavanger Aftenblad dei første radiotelegramma frå ein korrespondent i New York, og ei fast spalte for dagsaktuelle meldingar frå USA vart opprettet i avis. I 1925 vart mottakarstasjonen på Nærland lagt ned og avløyst av ein stasjon på Jeløya i Oslofjorden. Mastene vart demontert og sendt dit. Sendaren på Ullandhaug var i drift fram til 1932.

Enno i dag står hus att frå denne første tida. Den eldste delen av Steinhuset vart sett opp som sjølve stasjonsbygget, og det vesle åttekanta bygget ved sida av var akkumulatorhus.² Dette bygget vart seinare nytta som bårehus. Nokre restar etter funksjonærlandsbyen

rundt vasstårnet står framleis, og er i dag i bruk som internat for Rogaland Vernepleierhøgskole.

I åra 1928 – 1930 var det sanatorium på Nærland – "A/S Dr. Eriksens fysikalske dietetiske Sanatorium".³ Det var drive av privatpersonar, for folk med revmatiske lidingar. I alt hadde sanatoriet plass til 40 pasientar. Dei seks større bygningane og vasstårnet midt på tunet vart ståande slik dei var då Stavanger Radio heldt til her. I tillegg bygde ein opp fleire små hagepaviljongar og ein lang korridor i tre som førte frå hovudtunet og ned til sjølve badet i Steinhuset. På veggane i bassengrommet var det måla himmel, sjø og måker. Sjølve bassenget, som inneheldt oppvarma sjøvatn, var opplyst i botn. To gonger i veka var bassenget ope for folk i bygda, - ein dag for kvinner og ein dag for menn. Dette bassenget vart støypt att då Nærlandheimen overtok.

Ved årsskiftet 1930 – 1931 gjekk sanatoriet konkurs. Den norske Staten ved Sosialdepartementet kjøpte anlegget på auksjonen som følgde.

I 1936 vart det halde ei ekstraordinær generalforsamling i Det Norske Diakonforbund på Diakonhjemmet i Oslo. Tankar om å etablera ein heim for psykisk utviklingshemma hadde versert blant diakonane i fleire år. På generalforsamlinga vedtok forbundet å gå aktivt i gang med saka, og då i første rekke sikra seg kjøp av eigedomen på Nærland. Denne hadde då stått tom nokre år etter at sanatoriet var lagt ned. Kjøpet gjekk i orden i 1939, og diakon Isak Mjanger vart tilsett som forstandar for Nærlandheimen.

Men framdrifta vart stansa av den andre verdskriga. Nærland vart eit viktig militært område på Jærkysten.⁴ Det tyske Luftvarslingsregiment 355, trede avdeling, inntok anlegget, og tok i bruk området alt i mai 1940. Deira oppgåve var å avlytta engelsk fly-

samband, ein sentral aktivitet både for den offensive og defensive krigføringa. Sjølve lyttestasjonen låg i Steinhuset.

Like etter krigen vart evakuerte flyktningar frå Sørøy i Nord-Noreg, lokalt kalla "Sørøy-folket", innkvartert på Nærlandheimen for ein periode. Såleis skulle det enno gå nokre år før opningsdagen kunne feirast.

Ådne Steensnæs og Gottfred Rekkebo

Når ein ser attende på oppbygginga og utviklinga av Nærlandheimen, står ein person i ei særstilling: diakon Ådne Steensnæs. Med stort engasjement for oppbygginga av ein heim for menneske med psykisk funksjonshemmning på Nærland, og med lang erfaring frå privat pleiearbeid, vart Steensnæs tilsett som forstandar på Nærlandheimen i 1947, då Isak Mjanger av personlege årsaker måtte trekka seg frå denne stillinga. Han var såleis direkte involvert i arbeidet med heimen frå før den offisielle opninga og fram til han døydde i 1969. Målet hans var å skapa ein heim for psykisk utviklingshemma tufta på kristen tru.

Gottfred Rekkebo var ein annan sentral pioner. Han var også utdanna diakon. Han reiste til Kina etter å ha fullført utdanninga, men returnerte til Noreg i 1947. Diakonforbundet ønskte å bruka han som forbundet sin sekretær, med to hovedoppgåver; å ta seg av diakonane sin situasjon i Noreg etter krigen, og ikkje minst gå i gang med innsamlingsarbeid for å få sett anlegget på Nærland i stand til å starta opp verksemda som pleie- og arbeidsheim for psykisk funksjonshemma menneske. Gottfred Rekkebo hadde denne stillinga fram til 1953, då han reiste til Korea for mellom anna å vera med i oppbygginga av sjukehus der.

Rekkebo har etterlate seg eit stort skriftleg materi-

ale.⁵ For denne artikkelen er særleg dagbøkene hans av interesse, i tillegg til eit manus han utarbeidde i 1981. Dette skildrar minnene hans frå dei åra han arbeidde med Nærlandheimen. Slike nedteikna minne finst ikkje så mange døme på, og manuset er mykje nytta her i skildringane av dei første åra i Nærlandheimen si historie.

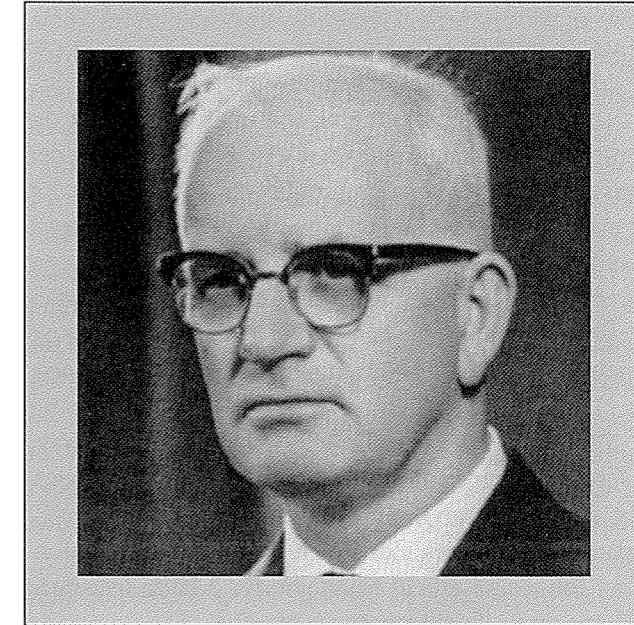
Kjeldemateriale

Arkivet etter Nærlandheimen er oppbevart på Interkommunalt Arkiv i Stavanger. Dette er av eit slikt omfang – 157 boksar, at det innafor den tida eg har hatt til rådvelde ikkje lot seg gjera å gå gjennom arkivet frå byrjing til slutt. Eg har likevel teke mindre dykk ned i materialet, ikkje minst for å finna tak i årsmeldingane. Resultatet av arbeidet med arkivet har i første rekke gitt ein plattform å arbeida vidare ut frå. For å få fullt utbytte av ein slik gjennomgang, bør ein ha høve til å gå meir systematisk til verks.

Eg har også gjort intervju med folk som har arbeidd på Nærlandheimen. Informantane har ulik bakgrunn; dei er vernepleiarar, ufaglærte og diakonutdanna. Nokre har arbeidd på Nærlandheimen frå oppstarten, medan andre kom til i 1970- og 1980-åra. Såleis vonar eg å ha fått eit variert inntrykk av dei endringane som skjedde på Nærlandheimen fram til nedlegginga i 1994.

Diakonane

Heilt frå den første kristne kyrkjelyden vart etablert i Jerusalem, har diakonalt arbeid vore ein viktig del av kyrkja sitt virkefelt.⁶ Læra om Guds kjærleik til menneska skulle verta omsett til konkret handling; som førebyggjande arbeid og i teneste meir direkte retta mot menneske i naud. Med diakoni forstår ein då kyrkja si medmenneskelege omsorg og fellesskapsbyggjande

Diakon Ådne Steensnæs, forstandar og energisk byggjar av Nærlandheimen i åra 1946 til 1969.

Kjelde: "Hilsen fra Nærlandsheimen. 40-års jubileet", s. 10.

arbeid, og det arbeidet som i særleg grad er retta mot menneske i naud. Omsorg for heile mennesket ligg i botn, og arbeidet vert utført så vel nasjonalt som internasjonalt.

Omsorg for menneske i naud låg lenge tungt mellom anna på munke- og nonnekloster.⁷ Då den lutherske kyrkja vart etablert, fjerna ho seg i noko mon frå denne diakonale sida av trua. Tidleg på 1800-talet byrja samfunnet å fatta interesse for arbeid for menneske i naud. Dei første behandlingstilboda i Europa kom i Frankrike hjå dr. Itard, som i tilknyting til eit sinnssju-

keasyl danna ei skuleavdeling for såkalla åndssvake. Fagfolk frå denne skulen reiste seinare til USA, og var med på etableringa av mange institusjonar der.

Diakonalt arbeid vert grunngitt ut frå fleire motiv og grunntankar i den kristne tru. Det gjeld ikkje minst det ansvaret for medmenneska som vert uttrykt i bodet om å elska sin neste som seg sjølv. Mennesket er skapt i Guds bilet, og har difor eit verd som ikkje kan verta gradert eller krenka. Synet på mennesket er tufta på ei overtyding om at alle har lik rett til eit liv med mål og mening. I dette ligg også at alle har lik rett til omsorg.

Det diakonale arbeidet fungerer såleis sjølvstendig i tilhøve til kyrkjelydane sitt forkynnande oppdrag. Diakonane er med og utfører kyrkjya sitt praktiske arbeid, og det har utan tvil ein eigenverdi som positivt byggjande i samfunnet. Her møter diakonien og andre former for sosialt arbeid einannan, for å betra livssituasjonen og livskvaliteten for menneske.

Eit tilbakeblikk på omsorgsarbeidet

Organisert omsorgsarbeid for menneske med ei psykisk utviklingshemming er av forholdsvis ny dato. Heilt fram til etter den andre verdskrigen har den einskilde familién og nærmiljøet vore avgjerande for kva livsvilkår ein hadde til rådvelde. Sentralt har også kyrkjja og ikkje minst prestegardane stått, om enn ikkje i fast organiserte former.

Nemningar på menneske med psykisk funksjons-hemming har vore mangfaldige opp gjennom tidene. Dei har vore kalla galne, idiotar, tullingar, åndssvake, evneveike, psykisk utviklingshemma og mykje anna. Mange av nemningane har hatt eit nedsettande innhald. Etter som ein har fått større kjennskap til kva det medfører å ha ei psykisk funksjonshemming, har nemning-

ane fått ein meir nøytral karakter. Eg har i det følgjande freista å nytta dei nemningane som vart brukt av samtidia eg skildrar. Skulle eg ha nytta omgrepene slik at det vert oppfatta som nedsettande og diskriminerande, er det ikkje meint slik.

Den tidlegaste behandlingsforma var i stor mon knytt opp til den såkalla "helbredelses-teorien". Grovt sagt gjekk teorien ut på at ein gjennom sanse- og kroppsvingar, leik, tale-, skrive- og leseøvingar skulle vekkja menneske med ei psykisk utviklingshemming opp av dvale, og dei skulle igjen verta fullverdige menneske.

Ei anna retning som særleg vart utvikla ved Abenberg i Interlaken i Sveits, såg lufttilhøva nede i dalane som ei årsak til den psykiske utviklingshemminga. Fekk dei berre koma opp i fjellluft, ville dei verta friske. Trua på lufta, jorda og vatn som viktige faktorar på helsa og psyken, hadde innverknad på kvar nye anstaltar skulle plasserast, lenge etter at bakteriologien hadde slått gjennom som forklaringsmodell for årsaker til og utvikling av sjukdommar.⁸

Særleg Tyskland kom til å liggja langt framme i etableringa av omsorgsarbeid for psykisk utviklingshemma.

Arbeidet vart mykje teke opp av lærarar og prestar, og spreidde seg vidare til Danmark og Sverige midt på 1800-talet. Denne første perioden av arbeidet blant menneske med ei psykisk utviklingshemming vert gjerne kalla for *den optimistiske perioden*. Ein hadde tru på at ein gjennom klimatiske tilhøve og ulike opplæringstiltak kunne vekkja evner og krefter som ikkje hadde vore i bruk. Institusjonar vart bygde, gjerne oppe i fjella sør-over i Europa.

Etter kvart som ein i større og større grad gjekk bort frå å oppfatta "galskap" som djevelbesetting eller straff

for eigne eller andre sine synder, vart sinnssjukdom og psykiske utviklingshemmingar i hovudsak legar sitt domene. Vitskapen interesserte seg etter kvart for fagområdet, då gjerne først med innfallsvinkelen arv som årsak til sjukdom. Tilstandane som ein fann på institusjonar, i fengsel osb. var svært därlege, og *den alarmerande perioden* avløyste den optimistiske. USA vart frå no av leiande på fagfeltet. Løysinga vart kontroll over dei menneska det galdt; gjera dei mindre "farlege", og samstundes få dei som kunne klara det, inn i verksemder av ulike slag. Denne utviklinga førte faget inn i *sosialiseringfasen*. Legar tok ansvaret for å kurera eller lindra symptoma, medan pedagogane var eit naudsynt mellomledd i oppsedinga av pasientane til gode samfunnsborgarar med ein beskjeden plass i samfunnsorganismen.⁹ Ei vidareutvikling av denne tanken kan ein seia har vore viktig heilt fram til dei siste åra.

Den første lutherske diakonisseutdanninga vart etablert i første halvdelen av 1800-talet i Kaiserswerth i Tyskland. Her gjekk mellom anna Florence Nightingale og vår eiga Cathinka Gullberg. Om lag på same tida vart den første lutherske diakonskulen oppretta i Homburg, også det i Tyskland.

I Noreg har heile tida Danmark vore førebiletet i arbeidet med psykisk utviklingshemma. Her vart den første institusjonen for menneske med ei psykisk funksjonshemming opna 7. februar 1897 på Terløse på Sjælland; "Filadelfia". Drivkrafta, dr. Adolph Sell, kalla institusjonen for ein koloni, og grunnla den som ein stor heim der pasientar og deira hjelparar skulle vera som ein familie. Etter kvart oppretta han også skular til utdanning av diakonar og diakonisser.

Her heime var det på byrjinga av 1800-talet så godt som ingen tilbod til menneske med psykiske funk-

sjonshemmingar. Mange stader vart presten og prestegarden ein tilfluktsstad. I 1868 starta Cathinka Gullberg opp ei sjukeavdeling på Grønland i Oslo, og utdanninga av diakonisser vart sett i gang kort tid etterpå.

Det første tiltaket som var særleg lagt til rette for menneske med psykisk funksjonshemming, var eit undervisningsopplegg lærarane J. A. Lippestad og H. Hansen utvikla ved Balchens døveskule i Oslo i 1875. Undervisninga av 10 born vart starten på "ettermiddags-skole for åndelig abnorme barn", som igjen vart utgangspunktet for særskulane i Oslo. Dei to lærarane oppretta eit institutt same året, og i 1878 delte dei seg i to; eit institutt for jenter og eit for gutter. Arbeidet var i gang, og styresmaktene følgde opp med ei lov vedteken i 1881, som likestilte døve, blinde og psykisk utviklingshemma i tilhøve til opplæringsinstitusjonar. Lova skilde mellom "idiotiske" og "helbredelige åndssvake", i same tankekrekke som ein hadde sett i Europa tidlegare. Psykisk utviklingshemming var for nokre ein sjukdom som det var mogleg å kurera.

Då Diakonhjemmet vart oppretta i Oslo i 1890, var epileptikarsaka og åndssvakesaka parallelle saker. Dei første mannlige diakonelevane i Noreg var ferdig utdanna og innvigde i 1892, etter to års utdanning. Elevane skulle på førehand ha eit handverk som grunnutdanning. Så fekk dei trening i pleie, ved sida av ei teoretisk skolering. Dei ferdige diakonane vart sende ut av skulen til den arbeidsstaden leiinga meinte vedkomande ville fylla på best mogleg vis.

Lokaliseringa av heimen

Då den andre verdskrigen var slutt, hadde ein to pleieheimar for menneske med psykisk funksjonshemming i Noreg; Emma Hjorts hjem i Asker (etablert i 1898) og

Klæbu ved Trondheim (etablert i 1917). Det vart ikkje drive undervisning for bebuarane i dei tidlegaste åra. Og det største problemet var kronisk plassmangel.

I byrjinga av 1930-åra engasjerte diakonar i Bergen seg spesielt for å få oppretta ein såkalla åndssvakeheim.¹⁰ Dei vende seg til styret i Oslo, som igjen gav alle diakonar melding om å sjå etter ein passande stad for eit slikt anlegg.

Aksel Martin Gjestland, ein ung diakon på heimeopphold frå misjonærarbeid i Sør-Afrika, var i 1935 på Jæren for å halda misjonsmøter.

... så gikk han seg en tur med tanke på å gå helt ut til stranden. Han forteller selv om turen. Han nøt mer enn andre de flate forblåste og vidunderlig stykke Norge som han oppholdt seg i. Han så og rikdommen i havet og i himmelen på gror og grøde og alt synest han var så nytig og så naturskjønt som bare en mann som har levet ute i helt andre forhold kan ta det inn. Han så de skiftende belysninger, åkrenes forskjellige farger, en vase i vipp på tuene bortover. Skogholte, steingjerdene, men med ett så han noe annet. Et stort, grått murhus og noen trebygninger. Og han gikk ned der for han syntes det så pent ut fra avstand. Og da opplevet han å komme inn på en storeiendom som hadde alle forfallets tegn, mens skogen grodde omkring. Der og da oppsto ideen til "Nærlandheimen".¹¹

Planen vart presentert for Det Norske Diakonforbund, som kalla inn til ekstraordinær generalforsamling 18. mars 1936 på Diakonhjemmet i Oslo. Oppgåva var å få fatta eit vedtak om å gå i gang med arbeidet med å etablera ein heim for psykisk utviklingshemma, og då i første rekke sikra seg Nærland gjennom kjøp frå Staten.

Godtfred Rekkebo var på den tida student på Dia-

konhjemmet, og han fortel frå den omfattande diskusjonen.

Hele diakonhjemmet var oversvømt av diakoner, og det surret med snakk om denne saken i alle korridorer og i alle rom. (...) innleggene var korte og knappe. Og det var langt ifra enighet. (...) det var nokså stor enstemmighet om at det var diakonenes plikt og oppgave å gå i gang med saken. For, som de sa; å se å få staten til å gjøre fortgang i sitt arbeide for de åndssvake. (...) Men uenigheten begynte når det gjaldt å kjøpe og sikre seg stedet Nærland.¹²

Diakonane på Austlandet ville lokalisera arbeidet i sin landsdel, Bergensdiakonane ville ha det til Vestlandet, diakonane frå Trøndelag såg gjerne at det vart lagt dit. Og korleis ville det harde klimaet på Jæren spela inn for bebuarane? Sakkunnige uttalte seg, utan at det ser ut til å ha samla stemmene vesentleg. Elevane ved skulen observerte det heile. Ved ti-tida denne kvelden skulle dei 110 stemmeberettiga votera. Stemmesetlane vart delte ut og samla inn att, og oppteljarane gjekk inn i sakristiet. Thore Fagereng, formannen i Det Norske Diakonforbund, fekk lappen med resultatet, og kunne gjera kjent at overtakinga av Nærland var einstemmig vedteke, med 110 stemmer. Trass i stor usemje under diskusjonen hadde forsamlinga samla seg om eitt alternativ.

Da senket det seg en underligere stillhet over forsamlingen i kapellet. Noen trykket sidemannens hånd, husker jeg at jeg så. Andre var som snarest opp i øyekroken med en pekefinger. Og så ble det avsluttet med Fadervår og ingen sa et ord og man gikk i hverandre.¹³

Innsamling av midlar

Innsamling av pengar vart sett i gang. Diakonane vart mellom anna oppmoda til å gi ei månadsløn kvar til oppbygginga av Nærlandheimen. Eit anna tiltak var å sløyfa desserten etter middagen, og gi dei pengane ein på denne måten sparte.

Nærlandforeiningar vart etter kvart etablerte rundt om i heile landet, dei første alt før Nærlandheimen vart offisielt opna. Det var konene til diakonane som starta mange av Nærlandforeiningane, og i stor grad var dei kvinneforeiningar. Desse samla folk for å arbeida for Nærlandheimen.

Heilt fram til slutten av 1960-åra var Nærland-

foreiningane sitt økonomiske bidrag av stor verdi. Fram til styresmaktene overtok driftsansvaret, var ein avhengig av gåver og innsamla midlar i tillegg til offentlege løyvingar for i det heile å få drifta til å gå saman. Pengar til kjøp, ombyggingsarbeid, utbyggingar og til drift vart samla inn. I tillegg vart det samla inn utstyr til heimen, og kjennskap til arbeidet med menneske med psykisk funksjonshemmning vart spreidd.

Oppslutninga om Nærlandheimen var alt i alt stor, og engasjementet omfattande både frå private og frå det offentlege. Fleire av kommunane i Rogaland løyvd pengar til oppbygginga av Nærlandheimen. I diakonane sitt medlemsblad i mars 1948, vert gåvelista referert:

Gjesdal 1.000,-, Bjerkreim 100,-, Kvitsøy 50,-, Sokndal 1.000,-, Ualand 50,-, Stavanger 10.000,-, Sand 200,- Madla 200,-, Randaberg 400,-, Sandnes 1.000,-, Nedstrand 25,-, Sauda 1.000,-, Stangeland 150,-, Erfjord 50,-, Sandeid 50,-, domprost Kornelius 100,-, Vats kommune 200,-, Torvastad 200,-, Haugesund 3.000,-, Nærø 3.000,-, Hetland 2.500,- og Sola 100,-.

Like enkelt var det nok ikkje alltid for revisor:

Til tider kunne det nok få revisoren til å fortvile, når Steensnæs balanserte regnskapet med til dels store beløp, som han hadde til gode hos "Vor Herre". Og som revisoren sagde "Det verste av alt er at han får ret også". Alltid kom pengene til rette tid. Det var mange glade givere til Nærlandheimen over hele landet den gang. Like fra store foreninger og enkeltpersoner til småjenter som hadde basar og kom med 10–15 kroner. Mange tårer er blitt tørket bort i slike anledninger, mens småjenterne fikk dele en flaske eventyrbrus på kontoret.¹⁴

Frå overtakinga av eigedomen og fram mot openingsdagen

Overtakinga av Nærland vart endeleg avgjort 1. august 1939, og kjøpesummen vart sett til kr 25 000,-. Generalforsamlinga i Diakonforbundet dette året var lagt til Stavanger, og ei av hovudsakene var å reisa på synfaring til det nyinnkjøpte anlegget. På den regntunge dagen synfaringa var, vart eit fotografi teke som vart viktig for diakonane og for Nærland i tida framover. I det forstandaren lyser Guds velsigning over Nærland, bryt ei solstråle gjennom skylaget og lyser ned på forsamlinga.

Det ble til tilskyndelse til å gå inn for å ofre og be saken fram. Det ble ikke minst til en veileder da man holdt på å gi opp Nærland rett etter krigen. Da ble det

noe forpliktende over dette bildet som til slutt seiret, så man beholdt stedet.¹⁵

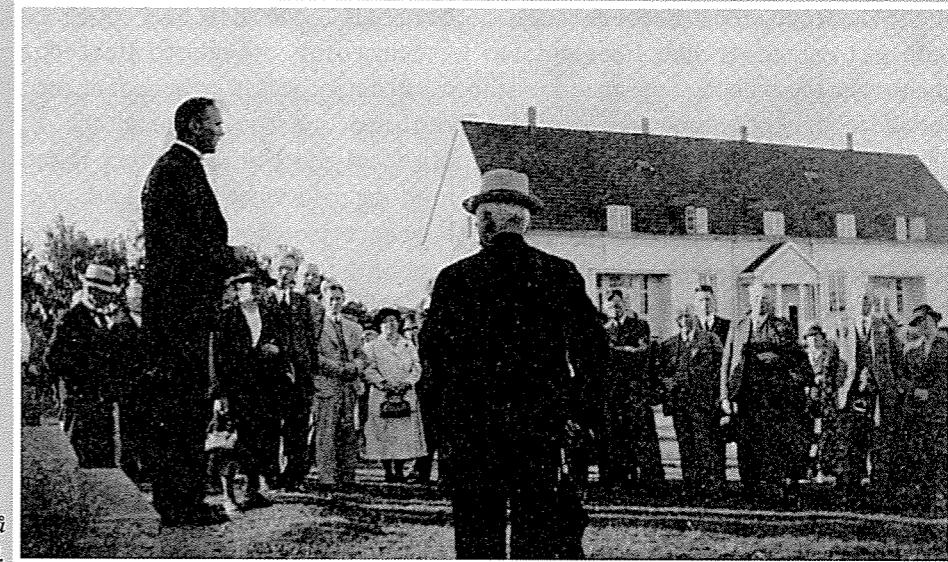
Utsetting av planane

I 1940 var Nærlandheimen så godt som klar til å ta imot 60 pasientar. Men planane vart skrinlagt då krigen starta, og tyskarane okkuperte anlegget. I åra 1936 – 1947 låg mykje av ansvaret for å halda oppsyn med anlegget på Nærland på Opstad-diakonane Bjørn Gard og Kristian Hovden.

Ein komite synfarte anlegget på Nærland sommaren 1945. Dei konkluderte med at staden var så øydelagt at planane om å nytta Nærland som ein heim for åndssvake syntest umogleg å gjennomføra. forbundsstyret følgde denne innstillinga, og gav opp Nærlandprosjektet. Landsmøtet om hausten same året gav diakonane Solvig, som leiar for Nærlandskomiteen, og Steensnæs, sekretær i den same komiteen, i oppdrag å sjå etter ein meir høveleg eigedom. Men utan resultat. Det var tydeleg at folk ikkje var så lystne på å gi opp planen om å etablera ein pleieheim på Nærland. Den såkalla Vestlandskomitén,¹⁶ med Solvig og Steensnæs i spissen, fekk med seg overlege H. C. Andersen, fylkeslege Hegbom og medisinaldirektør Karl Evang i tillegg til arkitekt Hansteen. Området vart synfart fleire gonger, og det vart avgjort at ein likevel skulle satsa på å starta arbeidet på Nærland. Dei finn att kjøkkeninngreiinga i ei av brakkene tyskarane etterlot seg, og får tilslating frå gjenreisingsdepartementet til å overta heile kjøkkenbrakka i tillegg til den store forsamlingsbrakka.

Dei siste førebuingane

Hausten 1946 reiste Nærlandskomiteen på studietur til Danmark for å henta heim impulsar og idear til utvik-

Fra Landsmøtet si vitjing på Nærlandheimen 1939.

Forstandar Th. Nordseth innvier Nærland, medan solstråler bryt gjennom ein regntung himmel.
Kjelde for begge foto:
"Nærlandsheimen gjennom 25 år, 1948 - 1973", s. 10

linga av anlegget. "Andersvænge" i Slagelse kom til å vera eit ideal ein arbeidde fram mot. Dei første leiarane for mannsavdelinga og kvinneavdelinga, diakon Torleif Leidland og syster Bolette Myklebust, vart sendte til Andersvænge i henholdsvis to og ein månad for å læra gjennom arbeid ved institusjonen der. Kontaktane mot fagmiljøet i Danmark skulle seinare også vera til stor nytte og glede for Nærlandheimen. 1. september 1946 vart eigedommen frigitt, og Nærland var igjen i diakonane si eige. Diakon Bjørn Gard fortel i eit brev om det tidkrevjande arbeidet som no var i gang:

Det er vel neppe lås i noen dør uten vi har hat den ute og plukket ut på nøkleskjegg, revolverkuler, blyant-stubber, knapper, trepinner og jeg vet nesten ikke hvad. (...) Flere dører er reparert, ca. 50 vindu. (...)

Ca. 1000 ruter er satt inn etter å ha hugget ut det gamle kitt med glassbiter og stifter.¹⁷

I mai 1947 la Solvig og Steensnæs dei nye planane fram for forbundsstyret saman med teikningar og kostnadsoverslag for utbygging og omninnreiing. Generalforsamlinga på Landsmøtet i Bergen i juni same året vedtok å byggja ut Nærland så snart som råd. Vedtekter for anlegget vart laga, og namnet skulle vera *Diakonenes arbeids- og pleiehjem for åndssvake, Nærland*. Formålet er klart uttalt i punkt 1 i vedtekten:

1. Hjemmet for åndssvake på Nærland, Nærø, tilhører Diakonforbundet. Det har til formål i Kristi kjærighets ånd å gi de åndssvake et lunt og godt hjem med underhold, tilsyn og pleie.¹⁸

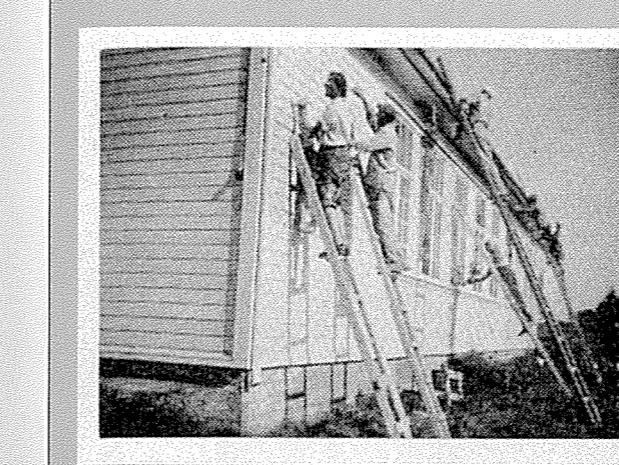
Isak Mjanger vart av personlege årsaker løyst frå si stilling som forstandar på Nærlandheimen, og på eit styremøte 7. oktober 1947 vert Ådne Steensnæs tilsett i stillinga. Han skulle koma til å spela ei avgjerande rolle for utviklinga på Nærlandheimen, både i dei åra han var

leiari, og etter at andre tok over.

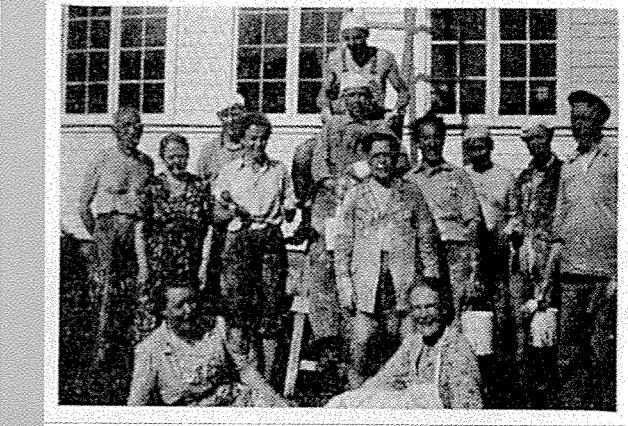
Godtfred Rekkebo reiste til Nærland saman med kona og svigerinna 23. juli 1948. Dei skulle vera med på eit siste krafttak for å gjera alt ferdig til opninga av Nærlandheimen. Notatar frå dagboka hans gir glimt frå innspurten:¹⁹

- 24. juli. Arb. hårdt hele dagen med å rydde – å kjøre bort. Det er ikke å forstå at alt kan bli ferdig på 14 dager, men det går nok.
- 26. juli. Gjorde unda en hel del med kontorarb. for Steensnæs – ellers borti litt av hvert. Damene tar et viktig stortak nede i forsamlingshuset.
- 27. juli. Alle arb. vi hårdt. (...)
- 28. juli. Kontorarb. og ellers litt av hvert. I ettermiddag var jeg ned til sjøen for bad. Enestående badestrond! Claudia Olsen på besøk.²⁰ (...)
- 29. juli. Alvorsdagen – og i stritt arbeide. men endelig er det da sommer blitt! Idag nedskrev jeg Nærlands historie. Det er et underlig kapittel. Guds værk!
- 30. juli. Idag har vi slitt verre med å få alle ting på plass i kvinneavd. og forsamlingsbrakken. Det blir bra. (...)
- 3. august. (...) Hårdt arb. og ikv. tok vi og malte spisesalen. Et veldig arbeide. (...)
- 4. august. Alt mulig – tok et tungt tak, og håper det blir det siste for denne gang – på kjøkkenet. Vasket gulvet. (...)
- 5. august. Mest kontorarb. Nu beg. alt å ta form – og vi er alle meget godt tilfreds. (...)

Rekkebo skriv meir om denne siste innspurten i manuset frå 1981. Han arbeider febrilsk for å få alt kontor-

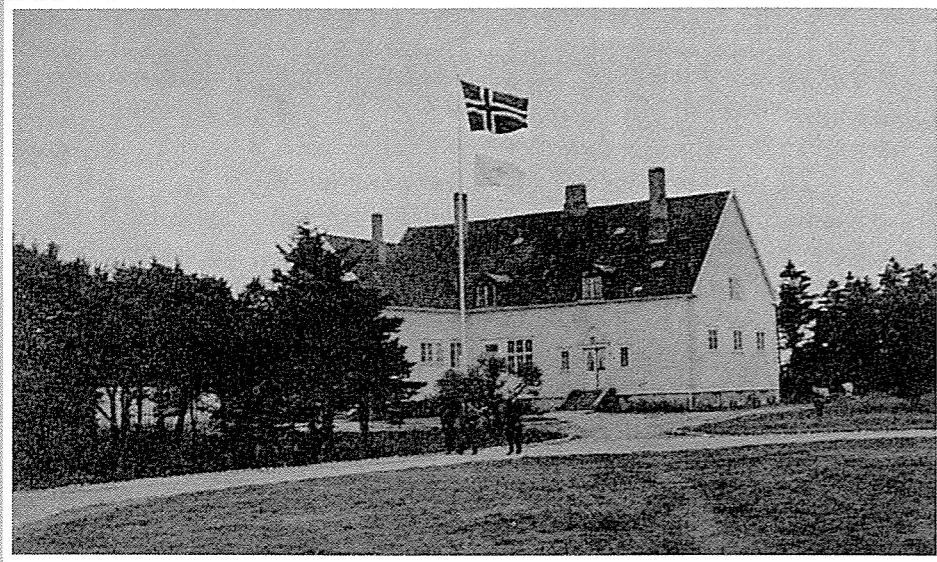
Gjerning følgjer ord. Glade diakonar har malerdugnad på bygningane etter Landsmøtet 1949.
Kjelde: "Nærlandsheimen gjennom 25 år, 1948 - 1973", s. 27.

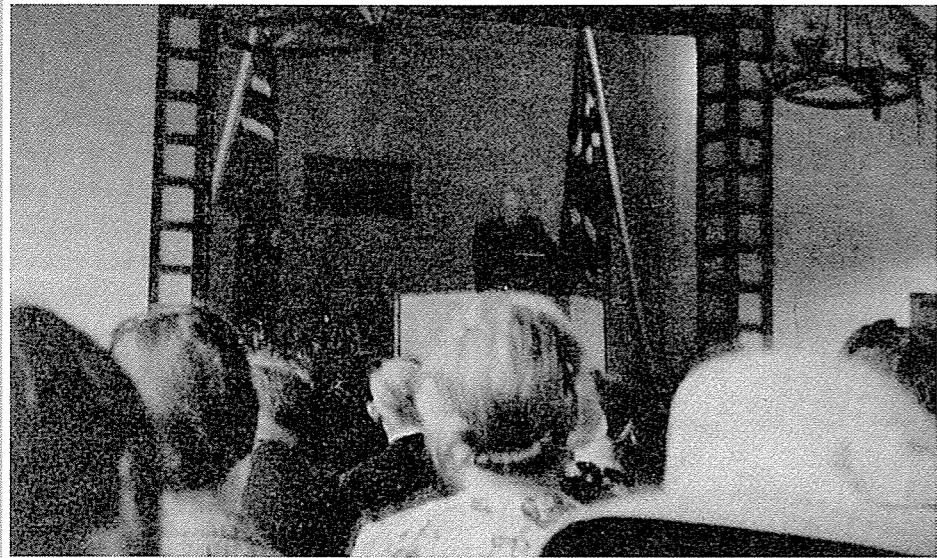
venge i gang med å sy flagget som skulle heisast saman med det norske flagget neste dag. Me les vidare:

6. august. En festlig dag. Finpussen ferdig i god tid, vi heiser flagget også kommer det gjester fra fjern og nær. En slik dag er breddfull av takk og lov og pris.

Men i kulissene vart det arbeidd hardt. Innviingsdatoen var tilpassa diakonane sin ferie og den nordiske diakonkonferansen som skulle vera i Stockholm 20. august. Det var om å gjera og leggja alt til rette slik at så mange som råd kunne koma og ta del i innviinga. Det kom også gjestande diakonar frå Sverige og Danmark. Alle skulle vera innkvartert, og førebuingane til samlinga dagen etter måtte gjerast ferdig. Og på kjøkkenet var aktivitetten ikkje mindre hektisk; klokka 10 om kvelden hadde

Innviingsdagen vaja diakoniflagget saman med det norske flagget på Nærland.

Biskop Skagestad på talarstolen i det gamle forsamlingshuset.
Kjelde for begge foto:
"Nærlandsheimen gjennom 25 år, 1948 - 1973", s. 22.

ein enno ikkje klar ingrediensane til desserten som skulle serverast dei 300 gjestene på innviingsdagen.²¹

7. august. Søndag. Nærland-innvielsesdagen. En dag som høverken kan skildres – eller er nødvendig å skildre; da den best vil huskes. Fra først til sist ein igjennem god dag.²²

8. august. Søndag. Felles bønnestund – etterpå over måte gild kirkegang i Nærø Kirke – 1003 kr. i offer. –Lang middag og kammeratslig samvær ikv. i betj. boligen.

9. august. Forferdelig mavesjau siste natt over hele hørja. Jeg syk også idag. De andre på tur.
(...)

10. august. Dro fra Nærland – vemodig – via Stavanger til Haugesund. (...)

I oppsummeringa av året 1948 skriv Rekkebo lengst bak i dagboka si:

Nærlandforetagendet er blitt mig uendelig kjært – og innvielsen 7-8 august står for mig som noe av mitt livs største opplevelser.

Nærlandheimen og nærmiljøet

I byrjinga var nærmiljøet noko skeptisk til å få ein heim for psykisk utviklingshemma i nabolaget. Rekkebo fortel frå den første gongen han var på Nærland, i februar 1948, saman med Steensnæs. Husa var i dårleg stand, området rundt tunet var enno ikkje gjennomsøkt for miner. Rusk og rask låg på gardsplassen, og over alt låg piggtråd og jernskrammel. Steensnæs fortalte korleis dei hadde tenkt å få rydda opp, og kven som skulle vera med på det. Rekkebo undra seg på om dei ikkje kunne spørja naboane om hjelp? Steensnæs svara då at ein ikkje kunne rekna med det – Rekkebo måtte vera klar

over at dei ikkje var velkomne.²³ Og til innviingsdagen var det ingen av naboane som kom, trass i invitasjon.

Denne haldninga skulle snart verta endra. Når dei vart betre kjent med kva arbeid som vart gjort på Nærlandheimen, støtta naboane opp i stort mon. Festdagar på Nærlandheimen inkluderte heile bygda – ikkje minst 17. mai-feiringa og basarane. Etter kvart vart Nærlandheimen også ein svært viktig arbeidsstad i kommunen, ikkje minst galdt dette kvinnearbeidsplassar. Dette var igjen med på å spreia kunnskap om menneske med psykiske funksjonshemminger, og med det ufarleggjera institusjonen i nærmiljøet.

Kvardagen kjem

Ved innviinga var det plass til 60 beburarar på Nærlandheimen – 30 menn og 30 kvinner, fordelt på kvar si avdeling. Kvinnearvdelinga opna i oktober med eit personale på fem sjukepleiarar. Fleire av sjukepleiarane hadde bakgrunn frå Dale psykiatriske sjukehús i Sandnes. Mannsavdelinga, med fem diakonar / diakonelevar tilsett, fekk den første pasienten 1. november, ein gut frå Måløy som fylte 15 år denne dagen. Dagen etter kom to brør frå Hedmark.²⁴

21 av dei første beburarane vart overført frå Emma Hjorts hjem i Asker. Elles kom dei reisande til Nærland frå heile landet. Behovet var stort, og ventelistene vart snart lange. Når dei kom, skulle dei vera utstyrt med ei slags standardutrustning. Fire bukser, fire skjorter, fire par strømper og så vidare. Ikkje alle greidde å stilla med alt på eiga hand. Sosialkontora hjelpte til noko, men ikkje minst fekk ein mykje klede frå Røde Kors, avglat amerikansk militærutstyr, og det kom pakkar med klede frå privatpersonar, både frå Noreg og frå Amerika.

Alt i februar 1949 var Nærlandheimen full, og ein

Målsetting for Nærlandheimen

Nærlandheimen er sentralinstitusjon for psykisk utviklingshemmede. Institusjonen eies av Det Norske Diakonforbund og driften er basert på en kristen / diakonal målsetting.

Institusjonen skal utføre sin oppgave i samsvar med de lover og regler som blir gitt av overordnede myndigheter, så langt disse ikke strider mot institusjonens grunnregler.

Institusjonen skal arbeide for å realisere prinsippene som er trukket opp i FN-erklæringen om rettigheter for psykisk utviklingshemmede av 20. desember 1971, og som bygger på Jerusalemerklæringen av 24. oktober 1968.

Institusjonen skal i forståelse og samarbeid med beboernes foreldre/foresatte søke å gi beboerne livsvilkår som gjør tilværelsen god og meningsfylt. Den skal søke å tilrettelegge et utviklingstilbud som i størst mulig grad kvalifiserer den enkelte beboer for en selvstendig livsform og en harmoni i miljøet.

Institusjonen skal sørge for at beboerne får den behandling og de tilbud om opplæring, arbeidsvirksomhet, fritids- og kulturaktiviteter som passer for den enkelte.

Beboerne skal ha et trygt, hjemlig og stabilt bomiljø.

Institusjonen skal arbeide for å utvide den generelle kunnskap og de psykisk utviklingshemmedes situasjon i vårt samfunn, og arbeide for å skape balanse mellom behov og ressurser.

Denne målsettingen skal søkes realisert så langt mulig ut fra de tilgjengelige ressurser.²⁵

gjorde til og med ein av garderobane om til bustad, slik at ein kunne ta inn ytterlegare 15 beboarar. Dei som flytte til Nærlandheimen i byrjinga, var blant dei dårlegast fungerande. Ein ikkje formalisert fordelingsnøkkel sende dei såkalla "opplæringsdyktige åndssvake", i motsetnad til "ikkje opplæringsdyktige", og born under 12 år med ei psykisk utviklingshemming til Bakkebø.

Den daglege rutinen

Den første tida satsa ein på å ha diakonar og sjukleiarar tilsette i omsorgsarbeidet. Diakonane skulle i første rekke arbeida på mannsavdelinga, og sjukleiarane på kvinneavdelinga. Men det var ikkje så lett å få diakonar til å reisa til Nærland, og kontaktane med Danmark skulle igjen vera viktige. Frå diakonskulen i Århus kom ferdige diakonar og diakonelevlar under utdanning, for å avhjelpe situasjonen.

Dagane gjekk i hovudsak med til faste gjermål. Alle skulle stå opp, og mange måtte ha hjelp med morgonstell. Nattevaktene hadde ansvaret for å få pasientane opp før dei gjekk av vakt kl. 07:00. Så var det frukosten. Med to eller tre av personalet fordelt på om lag 25 beboarar kunne det ta si tid, då ein måtte mata mange. Anton Larsen, ein av diakonelevane som kom frå Danmark i november 1948, fortel at dei hadde god hjelp frå dei best fungerande beboarane. Dei hjelpte til med mattinga av dei andre beboarane, og tok etter kvart medansvar for sine faste vener. Dei vart som ein slags verje for einannan, fortel han. Etter frukosten var det gjerne ein ny runde med morgonstell for dei som hadde bruk for det, og sidan gjekk tida med til å rydda, reia opp sengene, og til reingjering av huset. To eller tre gonger i veka var det barbering på mannsavdelinga for dei som trong det.

Middagen var dei første åra kl. 11. Ein gjekk på arbeidsstova både før og etter måltidet. Seinare vart middag flytta til i firetida, og ein freista å skapa rutinar som ein vanleg arbeidsdag. Då laga ein matpakkar til dei som var ute på arbeid eller andre aktivitetar.

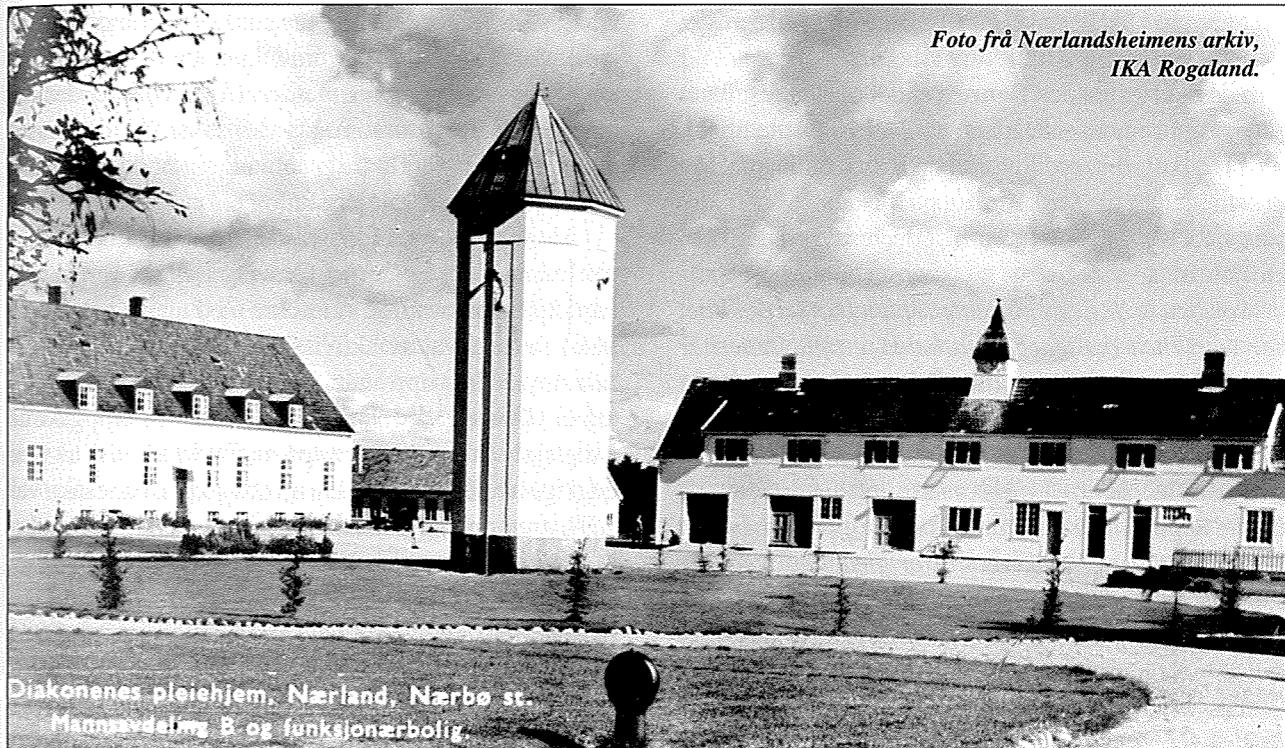
Forsyningane av vatn til anlegget var lenge ei historie for seg. I lang tid fekk ein vatn frå Saltåna litt nord for buområdet, og namnet på elva var ikkje grunnlaust skulle det visa seg. Trass i reinseanlegg var det vanskeleg å få heilt reint vatn. Og var det storm frå vest og springflo, fekk dei salt kaffi på Nærlandheimen. At ein var avhengig av pumper gjorde innretninga sårbar, då

straumen ikkje alltid var til å stola på dei første åra. Det skulle ikkje gå lang tid utan vatn før det vart nærmast krise på grunn av alt reinhaldsarbeidet. Gode forhold vart det først då dei fekk kopla seg på Klepp kommune sitt røyrnett på Salte i 1960-åra.

Arbeidsstoven

Etter frukosten var det å koma seg ut på turar, gå på arbeid for dei som tok del i det, eller å gå til aktivitetar på arbeidsstova. Dette tiltaket vart sett i gang ganske snart etter opninga. Sven Karlsen, ein av dei danske diakonane, starta opp i kjellaren under mannsavdelinga.

Foto frå Nærlandsheimens arkiv,
IKA Rogaland.

Diakonenes pleiehjem, Nærland, Nærø st.
Mannsavdeling B og funksjonærbolig

Tidleg i 1950-åra kom tiltaket inn i fastare former, og arbeidsstova vart flytta til kjøkkenbrakka, og seinare til mellom anna Steinhuset. Frå byrjinga var tiltaket tenkt for dei mannlege bebuarane, men etter kvart som ein såg kor populært tiltaket var, vart aktivitetar tilpassa kvinnene også sett i gang. Det vart produsert kostar, sivsko, vovne teppe, dørmatter, korger osb. Produkta vart, særleg i byrjinga, nytta på Nærlandheimen, men vart også selde. Arbeidsstovene vart lagt ned i 1980-åra, men aktivitetane heldt i stor grad fram i arbeids- og aktiviseringssektoren.

I 1955 har Nærlandheimen 131 pasientar; 39 kvinner og 92 menn. Arbeidsleiaren skriv i årsrapporten at det har vore i alt 14 med på arbeidsstova. Nokre av dei utfører i og for seg ikkje nyttig arbeid, men dei sjølv er tilfreds med å vera der. Dermed er det tilsikta resultatet nådd. Og i sommarmånadene var i alt 20 på utearbeid, som sandkøyring, rydding i skogen osb. I tillegg er det to som hjelper til i vaskeriet og på kjøkkenet.²⁶ Årsrapporten for Nærlandheimen tre år etter har følgjande konklusjon frå arbeidet:

Somfør, er de fleste pasientene pleiepasienter, så det har vært liten mulighet for arbeids-terapi. Dette har allikevel vært drevet i den utstrekning det har vært mulig og følgende arbeider er utført: 14 skobørster - 2 papirkurver - 36 nøstekurver - 10 blomster-kurver - 27 dørmatter - 9 lekebiler - 5 klæsbankere - 80 meter flettverk. En del deltar i arbeidsterapien uten å gjøre produktivt arbeid, men det er allikevel til stor glede for dem selv. I sommarmånedene er de ute og kjører med trillebåre på sten-henting o.s.v. Meget nyttig arbeid er utført på denne måte, for eksempel ved veibygging.²⁷

Tilsynslegen sin rapport frå 1955 gir ei mindre optimistisk framstilling:

Heimen har mest berre lågtståande og djupt andsveike pasientar. Det er berre nokre få personar som kan gjeranokonnytte for seg. 12 - 14 gutar er med på arbeidsstova, men få av dei har omløp nok til å kunna utføra noko handarbeid.²⁸

Heile året var fleire av bebuarane involverte i dei daglege gjeremåla på Nærlandheimen. Ein fast gjeng på fire skrelte poteter til heile heimen, nokre var med til Nærbø for å handla og gå ymse ærend, nokre var med og samla inn søppel, og somme hadde transport av mat frå hovudkjøkkenet til dei einskilde avdelingane som si oppgåve.

Om sommaren flytte ein altså for ein stor del arbeidet ut på området. Dei best fungerande kunne også vera med på arbeid utanfor Nærlandheimen. Skyttargraver etter krigen vart fylte att, gjerde vart sett opp der det var bruk for det, og grøntområda vart stelte. Alt det første året var om lag 8600 tre planta ut, ein hadde byrja på ein bærhage med 150 buskar, og ein rydda i skogen.

Aktivitetane vart tilpassa det den einskilde bebuaren kunne klara å gjennomføra. Og som det vart skrive i årsrapporten ovanfor, var nokre med utan å produsera noko særleg. Val av aktivitetar var, særleg den første tida, mykje lagt opp etter om det var gutter / menn eller jenter / kvinner som skulle ta del i arbeidet. Oppgåvene i seg sjølv hadde gjerne preg av å vera ein del av den daglege naudsynte drifta av institusjonen. Fanesaka var ADL-trening²⁹; gjera kvar og ein mest mogleg sjølvhjelpte.

Skulen

Det vart starta skule på Nærlandheimen hausten 1965, med ein lærar tilsett.³⁰ Hå skulestyre skulle administrera og føra oppsyn med undervisninga, medan Nær-

Bebuarar i kjøkkentjeneste.

Kjelde: "Hilsen frå Nærlandsheimen 40 års jubileum", s. 15.

landheimen stod for lokale, inventar og reinhald. Lokalet var frå først av eit rom i tilknyting til to avdelingar. Dei av bebuarane som læraren fann mest opplæringsdyktige, vart plukka ut til å delta. Først i 1971 fekk skulen eigne lokale, ein rektor vart tilsett, og ein hadde fleire lærarar. Såleis har dette året gjerne vore rekna som den eigentlege starten på Nærlandheimen skule.

I 1980-åra var ekspansjonen stor; elevtalet i slutten av 1988 var 94, og i overkant av 20 heile lærarstillingar stod til rådveldè. 87 av dei 94 elevane var over 20 år. Tilboden varierte sterkt - frå 2 til 22 timar i veka pr. elev.³¹ Frå å vera konsentrert om tradisjonelle skulefag i byrjinga, vart opplæringsomgrepet etter kvart utvida. Hovudmålsetjinga vart lagt på kommunikasjonstrening, opptrening mot å kunna utføra så mykje av dei daglege gjeremåla som råd var, i tillegg til å vera aktiviserande.

Etter kvart vart det også halde ein del husdyr på Nærlandheimen; dei heldt om lag 130 høner og 30 gris. I tillegg hadde ein eit gartneri med drivhus, der ein i første rekke dyrka tomatar. I arbeidet som skulle gjerast med dyra og med grønsakene, følgde bebuarar med og

hjelpte til. Noko av produksjonen vart seld, men det meste vart nytta på heimen.

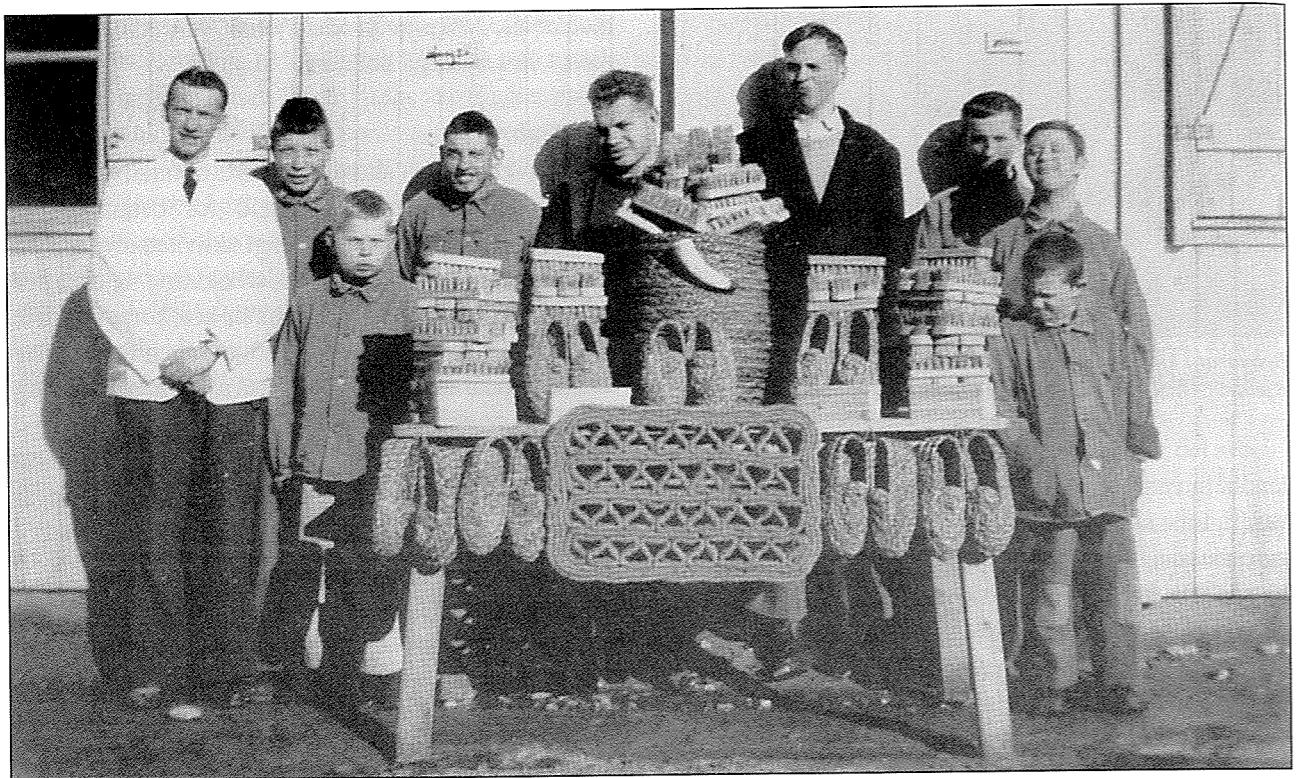
Festdagar

Det var ikkje berre aktivitetar knytt til naudsynt vedlikehald og til opplæringsarbeid for bebuarane på Nærlandheimen. Her var eit høgt aktivitetsnivå når det galdt festar, tilstellingar og underhaldning. Kjente personar frå NRK radio kom, og lokale kor, korps og foreiningar av ulike slag tok turen utover Jæren for å underhalda. Bebuarane sjølv visste også å bidra med innslag. Filmframsyning var også eit kjærkome tilbod, som også vart nytta av folk i bygda. Elles vart det arrangert musikk-møter, visekro, karneval, konsertar og dansetilstellingar. Nokre tok også turen ut av institusjonen til konsertar og teater.

Etter som bebuarane tok til å eldast, vart det oppretta eit eldresenter på Nærlandheimen. Dette vart på sikt utvida til å vera ope alle vekedagar, og fungerte då som eit dagsenter. Her var aktivitetar av ulike slag, og ikkje minst stod god mat og sosialt samvær sentralt.

Kvar søndag var det storsamling, som ei gudsteneste eller eit møte, i forsamlingsbrakka tyskarane hadde etterlate seg. Dette var eit tungt tak for betjeninga den første tida, då dei ikkje hadde rullestolar til å hjelpe seg med på Nærlandheimen. Løysinga var å bera dei som trong det frå avdelinga og til forsamlingsbrakka. Betre vart det då ein fekk eit par rullestolar til disposisjon, men det tok likevel si tid å få frakta alle saman til samlinga og attende.

Basaren var eit årvisst arrangement. Helga etter den første fullmånen i oktober braka det laus. Ansvarlege for arrangementet var i første rekke personalet, også når det galdt å skaffa gevinstar til basaren. Mange vart

Solide produkt med stolte produsentar.

Kjelde: "Hilsen frå Nærlandsheimen 40 års jubileum", s. 15.

laga gjennom året, og i tillegg fekk ein mange gevinstar frå forretningar.

Etter som åra gjekk, vart basaren utvida til å gå over ikkje mindre enn fire dagar – frå onsdag til laurdag. Det var ulike aktivitetar på samlingane i tillegg til talane, og på laurdagen var hovudtrekninga. Ein av hovudattraksjonane i samband med basaren på Nærlandheimen var framsyning av film. Abbott & Costello var blant favorittane, og vart vist fram kvar kveld. For lokalbefolk-

ning som ikkje tykte dei kunne gå på kino på Nærbø, var det eit høve her; når diakonane gjekk god for framstykkinga, då kunne ein med godt samvit vera med.

Men utan samanlikning var 17. mai og julekvelden dei største festdagane. 17. maitoget på Nærlandheimen trekte folk frå heile kommunen, og etterpå var det eit stort arrangement på idrettsplassen. Her var idrettsleikar, og sjølv sagt høve til å få seg iskrem, pølsjer og brus. Julefeiringa byrja om lag to veker før sjølvre julekvel-

den. Då tok det til å koma inn julegåver; frivillige organisasjonar, som til dømes Lions Club og Odd Fellow, var trufast ute med gåver. Nokre av personalet tok også turen rundt i butikkar for å spørja etter gåver. Ikkje alle som budde på Nærlandheimen hadde familie dei fekk gåver frå. Og uansett var det kjærkome med fleire pakkar. Av og til var gåvene ferdig innpakka når dei kom til Nærlandheimen. Då fekk ein dela ut, og vona det beste for at gåva fall i smak hjå den som fekk den. Elles gjekk mykje tid med på å pakka inn og merka gåvene, slik at ei lita jente gjerne fekk ei dokke, og at nye klede kom til ein med passande storleik. I romjula, eller først på nyåret, vart det arrangert juletrefest.

Vi og!

Orda er henta frå Nærlandheimen si fane. Steensnæs hadde ein kongstanke i arbeidet sitt: Livet til menneske med psykiske funksjonshemminger skulle, så langt som råd, vera likt det livet menneske levde som *ikkje* budde på ein institusjon. Kunne ikkje bebarane flytta ut frå området, fekk livet utanfor flytta inn på området. Denne tankegangen skulle etter kvart verta ein av dei leiande i arbeid med menneske med psykisk funksjonshemming i det heile. Her låg Nærlandheimen langt framme når det galdt synet på det arbeidet dei utførte. Om me ut frå dagens kunnskap, kan sjå at ting kunne og burde vore gjort annleis, var målsettinga den same som i dag. Resultatet av omsorgsarbeid skulle ikkje vera ei normalisering av den psykisk utviklingshemma som person, men ein ønskte eit "normalt" liv for alle, på tvers av dei gjevne føresetnadene.³²

Til grunn for ein slik tankegang ligg ei formeining om kva det inneber å ha eit såkalla normalt liv. Det normale vert ein slags statistisk storleik, eller kanskje er

det draumen om det gode livet som speglar seg av? Normaliseringstanken går i første rekke ut frå ein ståstad – behandleren sin ståstad. Fokus vert i mindre grad lagt til kva den einskilde sjølv opplever som høg livskvalitet. Og det er enklare å produsera gode vilkår enn auka livskvalitet. Edith Mandrup Rønn forklarer denne tankegangen i si doktoravhandling om praksis innafor dansk åndssvakevesen og –forsorg:

Det er ikke alene den person, der ikke kan kommunikere sine behov til omverdenen, men også os, som ikke forstår ham, der rammes af dybe frustrationer. Disse frustrationer har vi søgt at komme af med på forskellig måde, men først og fremmest ved at søge kunnskab om de andre ud fra de forudsætninger, der har været i den tid og den kultur, vi har levet i. I et historisk perspektiv har vi dog altid haft os selv som udgangspunkt og model. Vi har hentet vor kundskab ved at sammenholde den viden, vi har haft om de "normale", med alt det, vi ikke vidste om de abnorme – og har derpå forsøgt at udfylde lakunerne ved at karakterisere dem ved hjælp af deres mangler i forhold til normalbilledet.³³

Vidare seier ho at det største problemet ved å definera både statistiske og kulturelle normalitetsbegrepen er at "det normale" rommar så vel vilkåra som livskvaliteten.³⁴

Ekspansjon

Behovet for plassar var stort. Søknader kom til forstandaren frå heile landet, skrivne av pårørande eller av legar. Nokre gonger vart situasjonen til den einskilde svartmåla, andre gonger gjort i finaste laget – alt i håp om at det ville vera med på å skaffa ein plass. Seinare, då landet vart delt inn i soner når det galdt omsorg for menneske med psykisk funksjonshemmning, kom bebarane

Forsamlingssalen var storstova på Nærlandsheimen gjennom mange år. Foto fra Nærlandsheimens arkiv, IKA Rogaland.

i større og større mon fra Rogaland og Agderfylka.

Nærlandheimen hadde i tillegg det administrative ansvaret for fleire anlegg i Agder og Rogaland. Mellom desse var Ramsvik skole- og daghjem i Stavanger (1956), Landeskogen i Grendi, Setesdal (overtok driftsansvaret i 1960), Lillebo daghjem i Haugesund (1960), Kongsbo dagheim i Kristiansand, Ellengård i Arendal og Varatun skole og daghjem samt Varatun Verksted i Sandnes. Nokre mindre heimar kom også til ved Risør.

Avdelingane vart, som nemnt, fullteikna alt i februar 1949, og ein tok snart til å arbeida for å byggja ei ny avdeling til 40 beboarar. På slutten av året budde 75 klienatar på Nærlandheimen, trass i at det eigentleg ikkje var plass til meir enn 60. Om det var tront, og tilhøva

kunne vera ganske så sparsame, fekk mange av dei som kom til Nærlandheimen det mykje betre enn dei hadde hatt det heime. Nokre hadde budd i uthus; ressursane i heimen og kunnskapen generelt om psykisk funksjonshemma var minimal.

Behovet for fleire plassar var nærmast umettande. Samstundes med at den daglege drifta vart innarbeidd, vart det frå leiinga si side arbeidd med ein utvidingsplan for heile anlegget. Fullt utbygd tenkte ein at Nærlandheimen kunne romma så mykje som 300–400 beboarar. Og etter kvart skulle dette verta ein realitet,— i overkant av 300 menneske med psykisk funksjonshemming budde på Nærlandheimen på det meste.

Steensnæs hadde stor kontaktflate mot så vel lokale næringsdrivande som sentrale styresmakter. Saman med dei personlege eigenskapane hans, var dette avgjerande for at Nærlandheimen kunne utvikla og utvida anlegget så raskt som det gjorde.

Rekkebo fortel:

(...) det var ikke fullt så festlig når vi satt på et kontor nede i Stortingen og skulle avgjøre om tillatelse til nybygg, bevilninger og hva det nå måtte være. Og han kjempet som en innbitt løve, men ikke med høye ord, ikke med fakter, men med en verdig ro og med en trygghet som sa: "At dere kan si hva dere vil, jeg får det som jeg vil til slutt." Dette er ikke mine ord, men det er en av stortingsmennenes ord. Han brøt av midt i samtalens og sa: "Hvorfor sitter vi egentlig og diskuterer dette, for du får det jo som du vil likevel, Steensnes, til slutt." Og det gjorde han.³⁵

Og store resultat vart det av arbeidet. Utover i 1950-, 1960- og 1970-åra vart stadig nye bygg oppførte på Nærlandheimen. Typisk er det at samstundes som nybygg vart innvigd, vart nye prosjekt planlagt for ytter-

legare utvidingar til det beste for beboarane. Her er nemnt nokre av høgdepunktata:

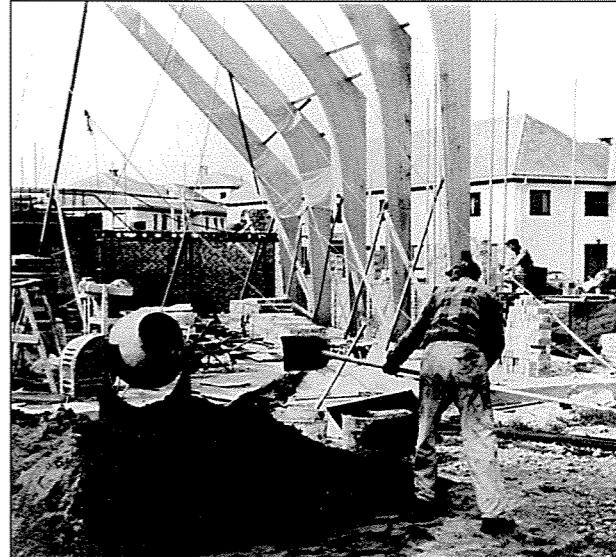
17. januar 1953 vart Steinhuset innvigd og teke i bruk med 50 plassar. Opphavleg var avdelinga tenkt med 40 plassar, men trass i at ein utvida med 10, var avdelinga fylt opp midt i februar same året. Huset vart nytta som ei spesialavdeling for særleg urolege menn, den første spesialavdelinga i sitt slag i landet. Inventaret hadde ein greidd å skaffa delvis gjennom gåver frå privatpersonar og firma. Personale som arbeidde på Steinhuset skildrar avdelinga som tung og lite triveleg. Dette står i heller sterkt kontrast til skildringa av avdelinga i boka skriven til 25-årsjubileet:

Den nye bygningen var i to fulle etasjer med plass til 25 pasienter i hver. Rommene, i lyse og trivelige farger, var beregnet på henholdsvis én, tre og seks pasienter. I hver etasje var det dessuten et oppholdsrom, utstyrt med enkle og vakre møbler. I det hele var anlegget preget av soliditet og smakfullhet.³⁶

Den varierande oppfatninga av tilhøva på Steinhuset er kanskje eit resultat av dei skiftande ideala innafor omsorgsarbeidet. Samstundes er arbeidssituasjonen, ikkje minst på ei avdeling som dette, mykje avhengig av ressursane ein har å spela på når det gjeld bemanninga.

24. februar 1958 var det nye administrasjons- og økonominbygget ferdig – med mellom anna det mest moderne kjøkkenet i landet i si tid. Ein av dei tekniske nyvinningane som var på plass, var ein maskin som leverte 2500 skorne og påsmurde brødkiver i timen.

20. oktober 1959 vart ei ny buavdeling for 50 kvinner innvigd og opna. Lillebo daghjem i Haugesund var klar for innviing 21. januar 1960, og i oktober året etter vart nye barne- og ungdomsavdelingar opna med 64 nye plassar.

Det var stadig byggeprosjekt på gang.
Foto fra Nærlandsheimens arkiv, IKA Rogaland.

Landeskogen i Setesdal med 130 plassar, vart overteke og gjort om frå tuberkulosesanatorium til ein institusjon for menneske med psykisk funksjonshemmning. Anlegget vart innvigd 7. november 1962. Då hadde alt snautt 50 menneske flyttet inn.

Overskot av drifta vart, særleg dei første åra, søkt nytta til utbetringar av anlegget eller til komplettering av utstyr. Eit døme er at overskotet frå 1953/54 vart nytta til å skaffa eit elektrisk aggregat og elektriske kablar. Seinare finn me nok eit døme i samband med Årsrapporten for 1958 / 1959 som gjekk til Sosialdepartementet. Ådne Steensnæs søkte i eit følgjebrev til årsrapporten om at overskotet på drygt kr 60 000,- måtte nyttast til å heva taket i den gamle messebygningen. Her budde sjukepleiarane, og romma var mørke og triste.

Dei andre gamle taka på området var også modne for vedlikehald;

De gjenstående gamle tak på Nærland er i sådan forfatning, at en kvir seg for hver gang en må sende folk oppfor å ordne taksteinene, som blåser av i til dels store mengder, når vi har stormvær her.

17. februar 1964 opnar bygget for 43 "asosiale åndssvake menn", eller "kriminelle åndssvake" som dei også vart kalla. Då Steensnæs vart spurta om å byggja ei slik avdeling på Nærlandheimen, sette han som ein føresetnad at Staten skulle skaffa staden eit ordentleg idrettsanlegg. Symjebassenget skulle byggjast etter dei krava som vart stilt til konkurranseidrett, og ein ville ha ein gymnastikksal. Det var ikkje mange skular på Jæren som på den tida kunne skilta med eit slikt anlegg! Idrettsanlegget var også banebrytande for arbeidet med menneske med psykiske funksjonshemminger, og stadfesta Nærlandheimen si føregangsrolle i utviklinga. Idrett var eit nyt og viktig ledd i behandlingstilbodet til bebuarane, og eigen instruktør vart tilsett.

6. november same året vart beredskapsavdelinga med pleieavdeling, terapiavdeling og barnehage opna. Dette bygget var tenkt som ein paviljong som i fredstid skulle nyttast som pleieavdeling og til arbeidsterapi. I ein eventuell krigssituasjon skulle bygget gjerast om til eit beredskapsjukehus. Med denne tilveksten hadde ein 316 plassar på Nærlandheimen, og i alt 17 bygg var reist.

Om ein stoppa opp i 1966 ein augneblink, og oppsummerte kva som hadde skjedd frå opninga av Nærlandheimen i 1948 og dei neste 18 åra, var det i alt investert om lag 17 millionar kroner i anlegget. Nærlandheimen hadde 320 bebuarar, fordelt frå eitt år og opp til 70 år. På anlegget fann ein arbeidsstover der det vart

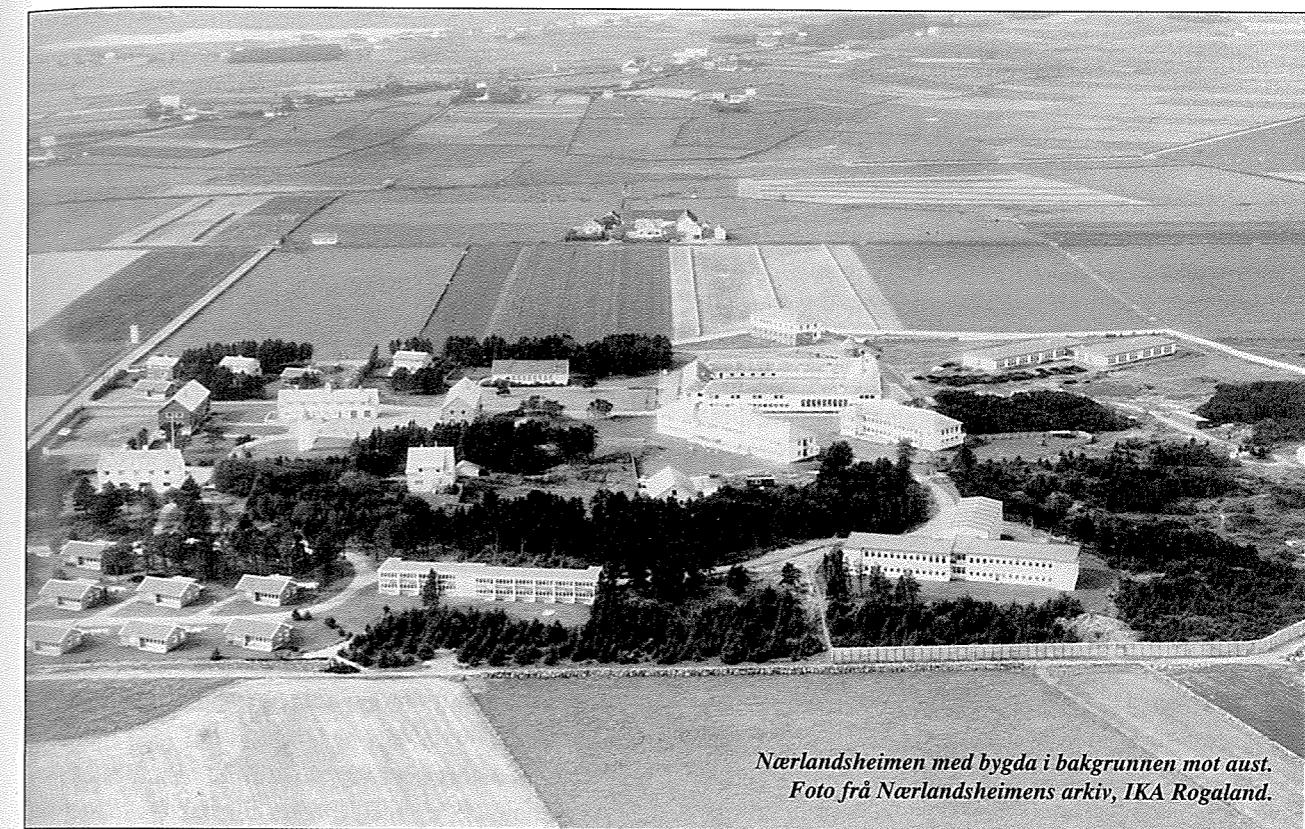
vove, brodert, sveisa, dreidd, knytt teppe og arbeidd i tre. Der var ein skule med tre klassar og to lærarar, og ein barnehage med tre tilsette. Godtfungerande jenter hadde skulekjøkken, byrjinga til ein husmorskule som skulle gjera dei klar til å arbeida i familiarar som kunne ta seg litt av dei i tillegg.

Anlegget hadde no 160 tilsette, mange av dei budde på staden saman med familie. I tillegg til byggjeprosjekta som galdt nye bustader til psykisk utviklingshemma, hadde ein oppført diverse bueiningar for tilsette på området: 14 einebustader, 9 familieeliegheiter, om lag 60 hybler og 20 hybelleiegheiter. Nær 900 menneske med psykisk funksjonshemminger var direkte underlagt Nærlandheimen, fordelt på Nærlandheimen sjølv, dei tre dagsentra i Stavanger, Haugesund og Kristiansand i tillegg til ein dagheim i Arendal – Ellengård, og to små heimar ved Risør. I tillegg budde nokre hjå privatpersonar under tilsyn av Nærlandheimen.

No retta ein augene mot bygging av ei kyrkje, eit lite hotel, der familie som budde langt borte kunne overnatta når dei kom på vitjing. Fleire avdelingar var det også bruk for. Og ikkje minst; planane om ein eigen skule til utdanning av vernepleiarar var under planlegging.

Ein arbeidde også med planar om ei ny avdeling med verkstad på Varatun i Sandnes, knytt til hybelbygget der. Etter kvart fekk ein også utvida her til Varatun skole og daghjem, etter ei generøs gåve frå Jonas Øglænd i samband med deira 100-årsjubileum. Dette skulle vera som ei jubileumsgåve til Nærlandheimen også – til deira 20-årsjubileum i 1968.

Parallelt med utbygginga på Nærlandheimen vart nye institusjonar bygde opp andre stader i landet, til dømes Trastad i Kvæfjord i Troms. Med det byrja pres-

Nærlandheimen med bygda i bakgrunnen mot aust.
Foto frå Nærlandsheimens arkiv, IKA Rogaland.

set på Nærlandheimen å minka noko. I 1966 hadde ein 15 sentralinstitusjonar i Noreg, med til saman 3128 plassar. I tillegg kom andre heimar, 59 i talet, med plass til ytterlegare 1495 bebuarar, to ettervernheimar med plass til 21, 20 dagheimar med 611 plassar og 472 var i privat pleie. I alt 5 727 plassar.³⁷

Økonomien

Økonomien styrte naturleg nok takten på utvidingane av Nærlandheimen i stor grad. Steensnæs hadde mange

kontaktar i næringslivet, og fekk såleis ofte gode avtalar med leverandørar. Det var naudsynt å vera nøy sam når det galdt forbruk. Skulle ein ha ny vaskefille til dømes, måtte ein visa at den gamle faktisk var heilt utsitten.

Etter dei første 10 åra med drift, sto framleis menneske på ventelistre som hadde stått der frå byrjinga av. Bak utvidingane låg, særleg i den første tida, eit omfattande arbeid utført med stor entusiasme og tru på at den gode saka ville nå fram. Framskaffing av naudsynte øko-

nomiske middel var ikkje minst eit stort lyft. Både galdt det pengar til lønsutbetalingar og til løpande utgifter, men ikkje minst til nye investeringar. Ein sökte om offentleg stønad, men måtte i tillegg stilla med eigenkapital.

Innsamling av pengar var som me har sett, i alle år eit viktig prosjekt. Klær vart samla inn, møbler, medisinsk utstyr – alt var det stor bruk for. Til dømes gav ein av diakonane i Stavanger sitt eige spisestovemøblement til Nærlandheimen. Ikkje minst blømde innsamlingsveren i Moss, då ein av diakonane der arbeidde med stor iver for Nærlandssaka. Mellom anna fekk heimen eit piano sendande frå Moss, og dei møblerte seinare eitt av romma i Steinhuset.

I slutten av 1950 vart det avgjort at ein skulle laga ein liten trykksak frå Nærlandheimen tre gonger i året. Namnet var *Skritt for skritt. Hilsen fra Nærlandheimen*. Seinare vart bladet kalla berre *Hilsen fra Nærlandheimen*. Bladet skulle gå ut til foreiningar og privatpersonar som støtta saka. Arbeidet med trykksaken haldt ein fram med heilt til nedlegginga. Dette vart ikkje minst eit viktig bindeledd mellom familiane til dei som budde på Nærlandheimen.

Gottfred Rekkebo reiste mykje rundt for å samla inn middel til Nærlandheimen. Ein gong han skulle tala i Østfold var det pengemangel på Nærlandheimen. Steensnæs hadde fortalt Rekkebo at han vona han greidde å samla inn 14 000 kroner i løpet av helga. Rekkebo hadde god erfaring med å informera om eksakte beløp det var bruk for, så han nyttja same takikken denne gongen også. Men denne gongen gjekk det ikkje så godt. Det var ein fin sommardag, og berre få hadde møtt fram i kyrkja. Resultatet vart på 42 kroner. Då Rekkebo kom ut frå sakristiet etter gudstenesta,

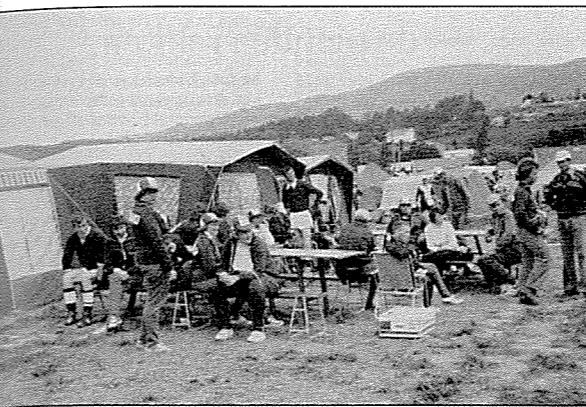
stod ein mann utanfor. Det var sosialsjefen i bygda som lurte på om han kunne få ein samtale med Rekkebo dagen etter.

I samtalen på mandag morgen kom han opp med en liste med 40 navn på med spørsmål om jeg kunne hjelpe til å skaffe plass for disse på Nærland. Jeg så misforholdet i 42 kroner og 40 pasienter, og ringte til Steensnes sporenstreks og fortalte om resultatet av søndagens kollekt i kirken. Da lo Steensnes.³⁸

Det høyrer med til historia at same kvelden sende diakonane i Moss 15 000 kroner telegrafisk til Nærbø Sparebank, og ein kunne betala rekningane som forfall på den førstkomande onsdagen.

Diakonane reiste altså rundt og fortalte i ulike samanhengar om arbeidet med psykisk utviklingshemma, for på den måten å få med seg fleire folk som brann for Nærlandheimen. Kollektar vart samla inn, og nye Nærlandforeiningar vart etablert rundt om i heile landet. Berre Nærlandheimens kvinneforening i Stavanger samla i åra 1951 – 1964 inn meir enn 100 000 kroner. Pengar vart også samla inn med hjelp av såkalla stikkekort. Det var eit stort kort med biletar av Nærlandheimen, og med merker for hol. Så måtte ein betala 10 kroner for å stikka eit hol der det var merka av. Kongehuset vart også involvert. Like etter at kong Harald – den gongen kronprins – vart myndig, opna han ein storstilt innsamlings- og utloddingsaksjon for Nærland utanfor Stortinget.

I løpet av dei første 10 åra Nærlandheimen var i drift, gav privatpersonar til saman 30 millionar kroner til åndsvakesaka, som det då vart kalla. Den årlege basaren gav også eit kjærkome tilskot til økonomien. Også verkskommunen Nærbø, seinare Hå kommune, kom fleire gonger med ekstraløyvingar og pengegåver til Nærland-

Nærlandheimen/Varatuns teltleir under idrettsleikar i 1976.
Kjelde: "Skritt for skritt", nr. 3-4, 1976.

heimen, til dømes til orgelet i kyrkja.

I tillegg gav oppslag i avisene store utslag for givargleda. Reportasjar frå Nærlandheimen fortalte ikkje berre om korleis bebuarane hadde det. Ein fekk også innblikk i kva som var planlagt når midlane ein gong kom på plass. Skildringane var ikkje berre fokusert på dei mindre gode elementa ved institusjonen. Dei fortalte også om dei store framskritta nokre av bebuarane gjorde etter at dei kom til Nærlandheimen. Seinare oppslag skulle i større og større grad setja sørkelyset på dei mindre heldige sidene av daglelivet på ein sentralinstitusjon.

Ferieplanar

Normaliseringstanken stod som nemnt sterkt på Nærlandheimen. Når andre reiste på ferie, kvifor skulle ikkje bebuarane på Nærlandheimen gjera det same? Eit resultat vart at styret for Nærlandheimen i februar 1965 gjekk inn for å kjøpa heiagarden Møgedal –

Imeseid litt sør for Helleland. Eigedomen, som også vert kalla Kvednaflåt, er på om lag 1500 mål. Her skulle vera ein utfarts- og feriestad for dei som budde på institusjonen. Det vart sett opp eit nytt våningshus på staden med plass til 36 overnattingsgjester, og det var bilveg heilt fram. Husa er seinare utvida og modernisert. Ferie for pasientane hadde vore eit viktig føretak på Nærlandheimen heilt frå dei første åra, anten turen gjekk til familie, til Møgedal eller med andre mål. I 1984 var snittet på fem turar arrangert av Nærlandheimen pr. bebuar i året, men talet er noko ulikt fordelt etter funksjonsgraden til den einskilde.³⁹

Også som feriemål skulle kontaktane i Danmark vera til glede. I byrjinga av juni 1966 reiser 11 pasientar og tre av betjeningen til Vodskov i Danmark på utvekslingstur. Dei reiste med buss til Kristiansand, og møtte der delegasjonen frå Vodskov som var på veg til Nærlandheimen. Konklusjonane etter denne turen var delte. Nokre av dei som hadde vore med, hadde ikkje føresetnader for å få noko særleg ut av turen. Reisa, og ikkje minst båtturen, hadde vore ei påkjenning i største laget. Men det faglege utbyttet for betjeningen var godt, og slike utvekslinger vart gjennomført ikkje berre denne eine gongen. Utveljinga av kven som skulle reisa vart heller skjerpa noko, og andre tilbod, som til dømes dagsatur i nærområdet, vart gitt til dei som ikkje kunne reisa til Danmark.⁴⁰

Draumen om ei kyrkje på Nærlandheimen

8. august 1968 feira ein 20-årsjubileum sidan opninga av anlegget. Same dagen la ein ned grunnsteinen til kyrkja. Etter som åra gjekk, hadde ein fått god trening i å realisera draumar. No skulle ein av dei store verta realisert. Den gamle forsamlingsbrakka som stod att etter

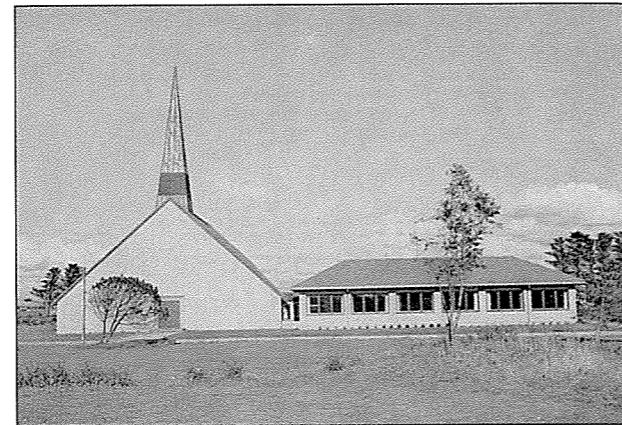
tyskarane, var riven og sett opp att i Møgedal med nokre endringar. På tomta der forsamlingsbrakka hadde stått, skulle kyrkja reisast. Nedlegginga av grunnsteinen vart gjort av Steensnæs:

(...) Skrinet var allerede blitt fylt. Først la byggekomitéens formann, likningssjef Nessler, ned arbeidstegningene. Så la formannen i Nærlandheimens styre, klokkerdiacon Torleif Leidland (...) ned Bibelen, det Guds ord som heimen var tuftet på, og Steensnæs forsynte skrinet med en historikk, avskrifter av de godtattane anbud for kirken og liste med navnene på byggets arbeidsdere, byggekomitéen og heimens styre. Videre fulgte en femkroning med Kong Olavs billede og dagens nummer av Stavanger Aftenblad med aktuelle reportasje. Og så loddet blikkenslagermester Jostein Ree skrinet igjen, før Steensnæs og murskjeen overtok.⁴¹

Alttertavla som Dagfinn Werenskiold stod for, låg alt klar på Nærlandheimen. Lysestakane vart laga på ein av heimen sine eigne verkstader. Kyrkjeklokken var ei gavé frå Nærlandforeininga i Stavanger. Innskrifta vart fastsett av Steensnæs. På den eine står: "Gud vil jeg skal være et solskinnsbarn", og på den andre: "Tryggare kan ingen vara enn Guds lille barneskara". Mange gåver vart gitt til kyrkja, slik som døypefonten, altersølvet og alterduken.

Og innviingsdagen for kyrkja, 16. mars 1969, er kanskje den største dagen i Nærlandheimen si historie, etter innviingsdagen i 1948. Ei eiga kyrkje hadde lenge vore draumen for diakonane. I skule- og velferdsbygget som vart reist i tilknyting til kyrkja, var også ein stor forsamlingssal. Men ein såg lenger enn berre dette at ein endelig hadde fått den lenge etterlengta kyrkja:

(...) dagen utmerket seg derved at vi nå øynet klart konturene av en mørsterinstitusjon. Et virkelig hjem og

Nærlandheimen kirke med skole- og velferdsbygg.
Kjelde: "Skritt for skritt", nr. 2, 1974.

samfunn som gir rom til allsidig livsutfoldelse for alle som har fått sin heim her.⁴²

Same dagen vart også Vernepleierhøgskolen innvigd. Samstundes fekk forstandar Ådne Steensnæs Hans Majestet Kongens fortenevestmedalje i gull med diplom for sin innsats.

Fleire utvidingar

5. juni same året vart den nye idrettsplassen offisielt opna. Denne festdagen, med tevlingar i 60 m løp, lengde og fotballkamp mellom Nærlandheimen og Bakkebø, med talar og annan festivitas, vart den siste store dagen Ådne Steensnæs fekk oppleva på Nærlandheimen. Han døydde knapt to veker etter.

I april 1970 opna fire paviljongar med husmorskule og ein øvingsbustad i tillegg til eit nytt gjestehus. Våren 1971 stod eit nytt drivhus på 250 m² ferdig. Hausten 1975 vert dei siste paviljongane tekne i bruk. Dei hadde

vore klar til innflytting ei tid alt, men ein måtte venta litt før dei 54 nye stillingane ein trond var på plass. Samstundes vart det markert at ein var ferdig med oppussinga av dei opphavlege pasientbygga. Etter dette vart ikkje nye bygg oppførte, men til dels store endringar vart gjort innvendig fleire stader.

Paviljongane var byrjinga på arbeidet med å minka talet på bebuarar i kvar eining.

Avdelingane skulle i størst mogleg grad likna ein vanleg heim. Målet den gongen var ti bebuarar i kvar heim, med eigen bil og eigne budsjett. Tankane om oppdeling av dei store einingane skulle verda styrande for arbeidet i åra som kom. Ikke minst arbeidde ein for å komabort frå det sjukehuspreget som hadde vore leiande i dei tidlege åra.

I 1975(?) vart Steinhuset nedlagt som bueining, og teke i bruk av arbeids- og aktiviseringssektoren.

Frå kall til profesjon. Utviklinga av fagleg kompetanse i arbeidet med psykisk utviklingshemma

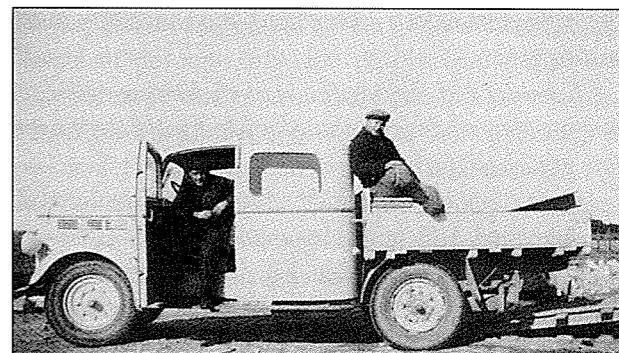
Diakonane var krumtappar i administrasjon og styring av Nærlandheimen. Dagleig leiar og hovudansvarleg på Nærlandheimen, var forstandaren. Stillinga fekk i 1972 nemninga direktør, og sidan vart stillinga omgjort og kalla administrasjonssjef. Desse har hatt stillinga: Isak Mjanger 1939 – 1946, Ådne Steensnæs 1947 – 1969, Torrey Ullerød 1969 – 1976, Torstein Halvdan Eidem 1976 – 1979, Rubert A. Kleiven 1979 – 1987, Jarleif Bøe 1987 – 1994 og Anders Midttun 1994 – 15. september 1994. Forstandaren / administrasjonssjefen, som skulle vera diakon⁴³, rapporterte til eit styre. Dette var sett saman av representantar frå Det Norske Diakonforbund, Rogaland Fylkeskommune, frå administrasjonen og frå personalet. Foreldra fekk ein representant i

styret frå og med 1971.

Forstandaren hadde ein stab med overdiakonar, økonominjef og eit sekretariat. Så var det ein avdelingsleiar på kvar avdeling, og fram til slutten av 1970-talet var det også ein assisterande avdelingsleiar. Denne stillinga vart avvikla etter kvart som ein delte avdelingane opp i mindre einingar, og administrative oppgåver vart mindre komplekse enn tidlegare.

I den første tida vart diakonane kalla til å reisa til Nærland. Godtfred Rekkebo fortel frå eiga studietid: ..jeg husker de eldre diakoners påvirkning på de yngre diakonar. Om å gå inn i arbeide på Nærland når stedet skulle åpnes. Jeg husker den kvelden Fagereng tok fatt i meg i Bogstadveien og sa; Rekkebo, er du sikker på din vei framover? Går ikke veien din til Nærland? Og slik prøvde man allerede da å verve folk, for det var også et av argumentene at du ville ikke få diakonene og diakonisser til å flytte til dette værharde stedet ute på Jæren.⁴⁴

Nærlandheimens sin kjære og berømte bil.
Kjelde: "Hilsen frå Nærlandsheimen 40-årsjubileet", s. 16.

Avsides

Staden vart i byrjinga rekna som heller isolert og avsides. Einaste tilknytinga til omverda var telefonlinja, lastebilen og Steensnæs sin private bil. Den første tida hadde ein difor lite kontakt så vel med nærmiljøet som med sentrum på Nærø. Alt hausten 1948 tok isolasjonen til å tæra på personalet. Med tungt arbeid og lite høve til avveksling kunne det lett oppstå konfliktar.

Butilhøva for personalet var heller ikkje av det lusuriøse slaget. Bolette Helland, ei av dei første sjukepleiarane på Nærlandheimen, har skrive ned minner frå denne første tida:

På rommene våre var det svært spartansk. Det var et firkantet bord midt på gulvet, en kommode, to pinnestoler og en seng. Sengen føltes som hengekøy. Alt var enkelt. Det var vask på rommene med kaldt vann. Varmt vann måtte vi hente på kjøkkenet i 1. etg. Etter en tid fikk vi en pasient fra Ålesund hvis far var sadelmaker. Han ga oss fem sykepleiere hver sin divan så vi ble kvitt hengekøyene.⁴⁵

I følgjebrevet som gjekk med Årsrapporten for 1958 / 1959 til Sosialdepartementet, søkte Ådne Steensnæs om å få utbeta butilhøva for sjukepleiarane. Grunngevinga var nettopp tufta på bu- og arbeidssituasjonen for pleiepersonalet i samanheng med plasseringa av institusjonen:

Arbeidet ved Nærlandheimen er slitsomt og stedet noe avsides, så det er av stor betydning at betjeningen har gode boligforhold.

Heilt frå Nærlandheimen vart opna hadde det vore vanskar med å få ferdig utdanna diakonar og sjukepleiarar til å flytta til staden. Ein såg det som ønskeleg at dei som arbeidde på avdelingane hadde slik bakgrunn. Vona var at ein skulle få nytta seg av utpostordninga på

Diakonhjemmet, men skulen motsette seg dette. Dei meinte mellom anna at elevane ikkje ville få godt nok utbytte av å vera på Nærlandheimen jamfört med andre stader. Ei tid før opninga i 1948 såg det så galt ut at ein vurderte å venta med å ta imot mannlege bebuarar. Men forstandaren for Århus diakonhøiskole fekk høyrja om vanskane, og foreslo å senda danske diakonelevlar på utpost til Nærland. Diakonane arbeidde i heile perioden både i administrasjonen og som pleiemedarbeidarar.

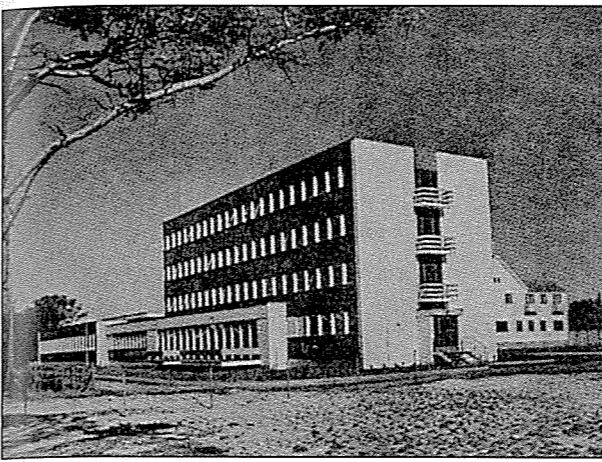
Seinare, då ein gjekk bort frå at alt pleiepersonale burde ha diakonutdanning eller vera sjukepleiarar, var det framleis vanskar med å få kvalifisert pleiepersonale til å flytta til Nærlandheimen. Dette galdt ikkje minst fagfolk som legar, psykologar osb.

Betre stilt var ein når det galdt ufaglært arbeidskraft. I byrjinga var det ikkje berre ventelister for folk som trengte ein plass å bu på heimen, men også av folk frå bygdene omkring som ville arbeida der. Til dømes var 71 av 111 tilsette i 1951 heimehøyrande i Nærø kommune.

Vernepleierskolen

Etter kvart som åra gjekk, vart behovet for auka kompetanse blant dei tilsette større og meir merkbart. I 1969 vart, som nemnt, Vernepleierskolen innvigd og opna, lokalisert like ved Nærlandheimen. Også skulen var eigd og driven av Det Norske Diakonforbund. Alt låg til rette for eit tett samarbeid mellom utdanningsinstitusjonen og Nærlandheimen.

Opprettinga av skulen vart viktig for utviklinga av det faglege nivået på Nærlandheimen. Samstundes var Nærlandheimen eit aktivum for skulen. I umiddelbar nærliekunne ein få praktisert lærdommen, og ein hadde eit stort miljø å diskutera fag i.

Vernepleierskolen.

Kjelde: "Nærlandsheimen gjennom 25 år 1948-1973", s. 73.

Det første kullet frå Vernepleierskolen vart uteksaminert i 1971. Nye tankar for utviklingsmulighetene til menneske med psykisk funksjonshemmning vart meir og meir arbeidd inn i dei daglege rutinane på Nærlandheimen. Vernepleiarane skulle ha ein funksjon med ein fot i den medisinske tradisjonen – som pleiarar, og med den andre fote i den pedagogiske tradisjonen – som oppdragrar.⁴⁶ I læreplanane for dei første vernepleiestudentane inngjekk mellom anna eit års praksis rundt om på institusjonane, - i første rekkje Nærlandheimen og Bakkebø, men også på underavdelingane i Rogaland og Agderfylka. Seinare har den praktiske delen av utdanninga minka vesentleg.

Fra 1981/82 fekk skulen status som høgskule, og skifta namn frå Vernepleierskolen, Nærland, til Rogaland Vernepleierhøgskole. Elevane vart studentar med same studievilkår som studentar ved andre høgskular. Opptakskriteria vart samstundes endra i samsvar med

dei krav som vart stilt generelt for høgskulenivå. Innhaldet i utdanninga vart også lagt noko om av dei same årsakene. Med dette fekk ein færre studentar som hadde mange års praksis i arbeid med menneske med ulike funksjonshemminger.

Frå først av var vernepleiarutdanninga i hovudsak innretta på arbeid med menneske med psykiske funksjonshemminger. Seinare vart målsettinga endra noko, til at utdanninga skulle førebu den einskilde til arbeid med alle grupper av menneske med funksjonshemminger generelt, og menneske med ei psykisk funksjonshemmning spesielt. Arbeidsfeltet var ikkje lenger spesifikt retta mot institusjonsarbeid, men mot ulike variantar av open omsorg. Dei teoretiske kunnskapane vart etterkvart lagt vekt på i sterkare grad. Ikkje minst galdt dette innafor samfunnsfag og administrative fag.

Saman med Arbeidskontoret for Jæren og Time vidaregåande skule fekk ein i 1982 etablert ein klasse med ei eittårig utdanning til hjelpepleiar i vernepleie. Opptakskriteria for ei slik avkorta utdanning var at ein måtte ha relevant praksis tilsvarande minst to år før 1978. 10 tilsette på Nærlandheimen slo til, og tilsvarande klassar vart utdanna i dei påfølgjande åra. Dette, saman med det nære samarbeidet mellom Nærlandheimen og Vernepleierskolen, gjorde at den generelle kompetansen blant dei som arbeidde på Nærlandheimen var høgare enn på mange av dei andre institusjonane elles i landet. I tillegg dreiv ein med kurs og opplæring av personalet internt på Nærlandheimen. Til dømes fortel Årsmeldinga for 1984 at 97 tilsette har hatt permisjon for opplæring eksternt, og Nærlandheimen saman med Vernepleierskolen har sjølv arrangert i alt 100 ulike kurs.

Vernepleiarane sitt inntog på Nærlandheimen var i det store og heile positivt. Likevel kunne gnissingar opp-

st  med dei som hadde arbeidd lenger på Nærlandheimen. Mykje av det arbeidet som så langt hadde vore gjort, vart kritisert og forkasta. Nye idear skulle setjast ut i livet, kanskje ikkje alltid med like stort hell. Konflikten var såleis eit faktum – mellom slik ein hadde brukt    gjer   ting på den eine sida, og nye arbeidsmetodar på den andre sida.

Dei første   ra var banda mellom diakonane og Nærlandheimen sterkare enn dei vart det i seinare tid. Gottfred Rekkebo skildrar dei endringane han såg etter    ha vitja Nærlandheimen i 1981 slik:

Nærland 48–53 var det primitive, men fr  dig sted. Mens det Nærland jeg har opplevet på disse to ukene er det vel etablerte, gode stedet men så sterilt. Sterilt ikke i alt for negativ mening.⁴⁷

Dei som var med på oppbygginga av Nærlandheimen heilt fr   byrjinga, fortel om eit tidsskilje på arbeidsplassen. Endringane vart tydelege rundt 1970. Dei første   ra var prega av ein sterk idealisme, og fellesskapet mellom dei som arbeidde på Nærlandheimen var stor. Anton Larsen fortel:

Den gamle messen, som på den tid også var spisestue for betjeningen, blev sentrum om det hele. Den første vinter var peisen sikkert aldri helt kald. Der samledes vi alle om kvelderne og helgene, like fra fam. Steensnæs og til vaskeri og kj  kkenpigerne. Og kom det gjester til Nærlandheimen var de selvsagt også med der.⁴⁸

S  g ein at dei trong hjelp med noko på ei avdeling, var ein med og tok eit tak der. Seinare vart oppdelinga større, og den felles ansvarsjkensla var nok ikkje like stor. Bolette Helland, ei av sjukpleiarane som var med fr   opninga i 1948, har skildra det slik:

Det er med undring vi nu tenker tilbake på de første

Betjeningsstaben i innviingsdagane 1948.

Kjelde: "Nærlandsheimen gjennom 25 år 1948-1973", s. 23.

  rene på Nærlandheimen. De b  d på så mangt, kamp og spenning, slit og strev, men også mange gleder. Kanskje fordi vi ikke forlangte så mye og hadde så store krav var det aldri langt mellom gledene heller.

Jeg tør si at vi som var med på starten gikk inn for oppgaven med liv og sjøl – offervilje og oppfinnsomhet.⁴⁹

Seinare vart arbeidet på Nærlandheimen nettopp dette – ein jobb. Profesjonaliseringa som følgde i kjølvatnet av Vernepleierskolen, var med på å forsterke denne tendensen. Innstillinga til arbeidet endra seg, om lag samstundes med profesjonaliseringa av pleiearbeidet. Viljen til    gå ut over dei pålagde oppgåvene utan kompensasjon i lån eller avspasering minka smått om senn. Dei første   ra kunne det henda at det ikkje var pengar i kassa til    betala ut lønningane til dei tilsette. Inntektene var ujamne, og for ein stor del basert på gåver. Men når menighetsdiakon Johansen, kasserar dei f  r-

ste   ra, kom frå Stavanger ut til Nærland på l  nningsdagen med eit blekkskrin under armen, hadde han som regel pengane klar til utdeling. Lojalitet mellom leininga og dei tilsette gjorde at ein såg stort på slike episodar. Kjensla av    vera med på    utvikla noko spesielt var framtredande.

Også storleiken på anlegget har truleg vore med og virka inn. Det var meir vanskeleg    kjenna alle som hadde Nærlandheimen som arbeidsplass,- til tider var det over 700 tilsette, deltid og heiltid. Personalsamkomene som ein hadde kvar f  rtande dag dei første   ra, forsvann også etter kvart.

Kanskje var denne utviklinga parallelle med det som skjedde elles i samfunnet. Idealismen og entusiasmen som låg i botn av mange nytableringar i   ra like etter den andre verdskriga, var aktivt medverkande også under oppbygginga av Nærlandheimen. Saman med diakonane si innstilling til omsorgsarbeidet for psykisk

Elevkull ved Vernepleierskolen 1971.

Kjelde: "Nærlandsheimen gjennom 25 år 1948-1973", s. 86.

utviklingshemma, smitta gr  nderinnstillinga til arbeidet over på alle som arbeidde på staden.

Den etterkvarstadige fokuseringa på dei nedverdiga tilhøva ved institusjonane var tunge for dei som hadde følg Nærlandheimen frå dei første pioner  ra. Eit stort arbeid var lagt ned for    gjera tilhøva betre enn dei var f  r for menneske med psykiske funksjonshemminger, og no kunne det kjennast som ein hadde drive eit nedvurderande, diskriminerande og til tider mishandlende arbeid. Det var vanskeleg    kjenna seg att i skildringane som vart gitt i media. Kva livstilh  ve bebuarane hadde levd under f  r dei kom til Nærlandheimen vart ikkje nemnt. Så seit som i 1970-  ra kom folk til Nærlandheimen som tidlegare hadde budd i h  nsehuset heime.

D   tankane om nedbygging og avvikling vart introdusert, og etter kvart også gjennomført, var det for mange som    sj  l eit livsverk verta plukka fr   einannan. Det brennande engasementet for arbeidsstaden var vanskeleg    halda oppe.

Medisinsk oppfølging av bebuarane

I 1952 kom det frå sentralt hold eit direktiv om korleis organiseringa av omsorgsarbeidet for menneske med psykisk utviklingshemming skulle vera. Helsedirektøren la fram ein landsplan som delte landet inn i områder. Kvart område skulle ha ein omr  delege som var ansvarleg for omsorgsarbeidet, og i tillegg burde kvart område ha ein sentralinstitusjon.

Rogaland og Agderfylka vart eitt område. Nærlandheimen og Bakkebø var sentralinstitusjonane. I tillegg fanst det fleire mindre anlegg, som administrativt sorterte inn under sentralinstitusjonane. Dette førte til at tilsynslegen i Rogaland og Agderfylka hadde det medi-

sinske ansvaret for nærmere 1 200 psykisk utviklingshemma i byrjinga av 1950-åra.⁵⁰ Spissformulert kan ein seia at det var diagnosen, ikkje det einskilde menneske, som var hovudsaka.

Medan ein tidlegare hadde hatt vitjing av lege ein dag i veka, fekk ein etter kvart ein fast tilsett lege på institusjonen. Mindre heldig var det kanskje at utskifting av fagfolka vart stor. Få legar kom til å vera på Nærlandheimen lenger enn eitt år, og fleire hadde Nærlandheimen som turnusteneste. Såleis fekk ein ikkje den same kontinuiteten som ein hadde med ein områdelege.

I 1980-åra vert det stadig større fokus på den manglande medisinske oppfølginga av bebuarane på sentralinstitusjonane. Ein slår på Nærlandheimen fast at berre 40% av bebuarane har fått stilt ein diagnose, 9 av 10 vart ikkje undersøkt medisinsk då dei flytta hit, og for mange hadde det gått 6 – 8 år før dei vart undersøkte i det heile.

I 1985 hadde alle bebuarane på Nærlandheimen gjennomgått ei helseundersøking.⁵² Samstundes med legeundersøkinga hadde ein registrert kroniske lidingar i tillegg til den psykiske utviklingshemminga, den einskilde sitt funksjonsnivå / pleietyngde, bruken av faste medisiner og kva ein visste om medisinske årsaker til kvar einskild si utviklingshemming, i tillegg til kva slags medisinsk utreiing som var gjort før. Registreringa syntet at nevrologiske lidingar (særleg epilepsi), feilstillingar i rygg og føter, sjukdom i augene og psykiatriske problem er omfattande helseproblem for bebuarane ved Nærlandheimen. Kartlegginga av kva ein visste om medisinske årsaker til den psykiske utviklingshemminga syntet at 51% ikkje hadde ei slik årsaksdiagnose frå før, og at enno 14% hadde svært usikre diagnosar.

I 1980-åra vart det også gjennomført eit omfattande og systematisk kartleggingsarbeid av klientane sin bruk av vold og forulemping mot einannan. Rapporten som vart lagt fram frå dette arbeidet, syntet at ressursane ikkje var store nok til at desse vanskane kunne løysast på ein ønskeleg måte. Som ein følgje av kartlegginga ba Helsedirektoratet om at liknande registreringar skulle verta gjennomført ved alle andre HVPU - institusjonar i landet.⁵³

Dagspressa følgde opp med hyppige artiklar, noko som heller ikkje gjorde situasjonen lettare for bebuarar, personalet eller pårørande. Forståinga av kva rammer samtidia til ei kvar tid hadde lagt for Nærlandheimen og andre institusjonar, var så godt som fråverande. Sjokkerande historier vart presentert som den vanlege standarden på omsorgsarbeidet.

Det vart også teke fram i Nærlandheimen sine eigne årsmeldingar at fleirtalet av bebuarane på institusjonen ikkje vart bygd levevilkår tilstrekkeleg tilpassa den einskilde sitt behov. Det mest gunstige ville vera små og oversiktlege bustader med ei lita gruppe av nærpersongar. I staden for hadde ein uoversiktlege og store bumiljø, med mykje støy og uro. Talet på nærpersonar kvar klient må forholda seg til i bustaden kunne vera så høgt som 20 – 30.

*Er det riktig å få mennesker til å oppføre seg "normalt" under forhold som produserer avvik, uten først å prøve å gjøre noe med de rammene som skaper avviket?*⁵⁴

Omsorgsarbeidet for menneske med psykisk funksjonshemming gjekk gjennom store endringar på relativt kort tid. Ein gjekk meir og meir bort frå å sjå på fagfeltet som eit avgrenska spesialområde med tyngdepunktet i den medisinske omsorga. Målet var å normalisera tilhøva til psykisk funksjonshemma, og med det gi dei like føresetnader som funksjonsfriske. Tankane om å desentralisera tilbodet fekk stadig auka fokus. Frå å vera fokusert på pleie og vern, arbeidde ein mot integrering.

Auka livskvalitet er – og har alltid vore – hovudmålsetjinga for omsorgsarbeidet. Den største endringa var kanskje at ein arbeidde seg bort frå den medisinske omsorgsforma, der legen og medisineringa hadde hovudrolla, og dei generelle levevilkåra ikkje vart lagt vekt på i særleg grad. Frå å vera kollektivt medlem av gruppa psykisk utviklingshemma, vart fokus lagt over på individet.

Avviklinga av Nærlandheimen

Alt frå 1970-åra voks tankane om ei nedtrapping av sentralinstitusjonane for menneske med psykisk utviklingshemming fram. Stortingsmelding nr. 88 (1974 – 75) var det offisielle vendepunktet, då det vart slått fast ei desentralisert utbygging av tilbodet til psykisk utviklingshemma. Prinsippet med små einingar vart også trekt fram her. I NOU 34:1985 vert tilhøva ved sentralinstitusjonane for menneske med psykisk utviklingshemming funne så kritikkverdig at det vert lagt fram forslag om å leggja ned Helsevern for psykisk utviklingshemma - HVPU i rekordfart. Stortingsmelding nr. 67 (1986 – 87) vedtok endeleg å gjennomføra reformarbeidet. Men enno skulle det gå ei tid før dette vart realisert. Mange praktiske utfordringar skulle løysast.

I si doktorgradsavhandling, *"De fattige i ånden..." Essays om kultur, normalitet og uformuft. En etnologisk undersøgelse af praksis inden for dansk åndssvagevæsen og -forsorg ca. 1840 – 1990*, skriv Edith Mandrup Rønn følgjande:

Netop en opfattelse af kultur som noget, man meget bevidst kan påtvinge andre for deres eget bedste (...) synes også at indgå i den magiske tese: "Så nær det normale som muligt", der markerede starten på måske den viktigste kovending i hele forsorgens historie: da man besluttede at satse på at opløse sig selv.⁵⁵

Nærlandheimen låg langt framme i utviklinga av sentralinstitusjonane. Opprettinga av paviljongane i perioden 1975 – 1978 ført Nærlandheimen inn i ein ny periode for eigen del, og frå byrjinga av 1980-talet var dei leiande i landet på fletet. Paviljongane vart startskotet for nedbygginga av dei store avdelingane. Dei splitta opp einingane i mindre einingar. Frå å ha vore avdelingar med opp til 25 bebuarar fordelt på 3 tilsette, arbeidde ein seg no nedover mot avdelingar med 3-4 bebuarar, og ein nærma seg ein tilsett for kvar av bebuarane. Dette varierte noko etter kva behovet var på den einskilde avdelinga.

Fest på Grensevn. 25.

Kjelde: "Hilsen fra Nærlandsheimen 40-års jubileet, 1988, s.24.

Nedbygginga førte til at det var så godt som intaksstopp til Nærlandheimen, trass i at bygningsmas-sen vart auka monaleg på 1970-talet. Samstundes vart det tilsett meir betjening. Med dette kunne ein i enno større grad arbeida seg bort frå rutiner som definerte bebuarane ved institusjonen som ei homogen gruppe. Ei slik gruppeneking såg ein ikkje minst tidleg i institusjonen si historie, til dømes i felles innkjøp av klede, utflukter og turar, og når det galdt rutinar som galdt personleg hygiene.⁵⁶

Denne arbeidsmåten kan synast umenneskeleg og nedverdigande når me ser attende på tilhøva frå den stå-staden me har i dag. Men det er svært viktig å hugga på kva som var alternativa i samtida, og ikkje minst kva ein kunne få til med dei tilgjengelege ressursane. Om idealet var ei meir personleg omsorg, var det ikkje alltid praktisk mogleg å gjennomføra. Mitt inntrykk etter å ha snakka med nokre av dei som har arbeidd med menneske med psykisk funksjonshemmning, både på Nærlandheimen og etter at sentralinstitusjonen vart lagt ned, er at ein strakk seg så langt som råd innafor dei ram-mene ein hadde, for å gi eit så godt tilbod som råd var. Det var ikkje latskap eller ei medviten diskriminerande haldning til bebuarane som var årsaka til slik oppgå-vne vart løyst, men grunna i dei tilgjengelege ressur-sane.

Ny organisasjonsplan for Nærlandheimen

I 1983 og 1984 vart det gjennomført store endringar på Nærlandheimen, etter eit utkast til driftsplan for perioden 1984 - 1989 som konsulentfirmaet NOSYKO laga. Denne vart aldri formelt handsama og vedteken, men vart likevel i stor grad styrande for det vidare arbeidet på Nærlandheimen.

Mest omfattande vart endringane hausten 1983, med store interne flyttingar og nedskjering av stillingar inna-for busektoren. Stor utflytting gjorde at ein la ned to ikkje hensiktsmessige avdelingar. Saman med endrin-gar i turnusplanane frigjorde ein stillingar i busekto-ren, som gjorde at ein kunne oppretta nye stillingar for aktiviseringspersonale. Frå 1983 til 1985 vart talet på aktiviseringspersonale meir enn dobla. I tillegg gjorde ein om stillingar til meir spesialpersonale; ein ny lege, to psykologar, ein sosionom og to fysioterapeutar vart tilsette.

Frå og med 1988 vart delar av verksemda ved arbeids- og aktiviseringssektoren skilt ut som ei eiga eining ved institusjonen. Namnet skulle frå då av vera "Jæren arbeidssamvirke". Seinare har verksemda vorte skilt heilt ut frå Nærlandheimen.

Frå 1. januar 1984 vart busektoren på Nærlandhei-men delt inn i 3 avsnitt – såkalla grender. Kvar grend vart no ei sjølvstendig fagleg og administrativ eining så langt som mogleg, med eiga fagleg leiing sett saman av eit tverrfagleg team. Samansettinga av fagteamet vari-erte noko frå grend til grend. Oververnepleiaren var den nærmeste administrative leiaren for grenda, og var lagt direkte under administrasjonssjefen. Kvar grend hadde sitt sær preg. I Grend I budde i hovudsak sterkt pleie-trengjande bebuarar, i Grend II freista ein å samla uro-lege bebuarar, og Grend III var for ein stor del rehabi-literingsavdelingar.

Samstundes som ein omorganiserte, og i noko mon desentraliserte delar av drifta ved institusjonen, hadde ein som eit forsøksprosjekt arbeidd med å gjera tre av dei mindre bueiningane sjølvstendige. På område som matinnkjøp og matlaging, innkjøp av tekstiler / utstyr og budsjettansvar for løn, vart desse avdelingane i noko

varierande grad gjort uavhengige av grendleiinga og sentraladministrasjonen. Resultatet vart ein flatare orga-nisasjon, og større høve for kvar einskilt medarbeidar til å ta del i avgjersler, begge deler viktige element i den nye organisasjonsstrukturen.

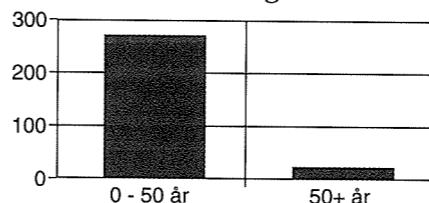
Utover i 1980-åra arbeidde altså Nærlandheimen seg mot stadig mindre og meir autonome einingar. Og sjølv om ein alt då byrja prosessen mot ei fullstendig ned-trapping av Nærlandheimen, arbeidde ein systematisk for å gjera tilbodet til bebuarane betre og betre innafor dei rammene som var til ei kvar tid. Enno i 1984 hadde 50 av bebuarane ikkje dagtilbod utanfor buavdelinga si. Mange av dei som hadde tilbod, hadde berre få timer. Problem som følgde av at bebuarane budde tettare enn ønskjeleg, var heller ikkje endeleg løyst. Ein vart meir og meir klar over at behandling med legemidlar berre hadde avgrensa verdi så lenge ikkje levetilhøva gene-relt vart betra. Dei forsøka som vart gjort med å danna små bueiningar tilpassa dei som skal bu der, gav store utslag i trivsel og livskvalitet. Såleis vart ein ytterlegare styrkt i omorganiseringstanken.

I 1988 førte reduksjonar i driftsramma til omlegging av driftsforma for fleire avdelingar; ein gjekk over til basedrift. Ein gjorde bruk av ein såkalla personalbase,

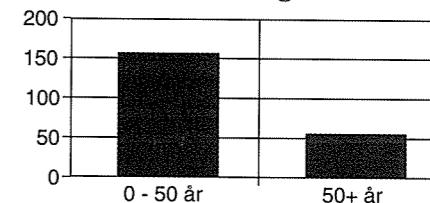
og same personale arbeidde på fleire avdelingar. Sjølv basen var geografisk skilt frå bueiningane. Dette stilte bebuarane overfor nye utfordringar med krav om auka sjølvstende og ny læring. For dei som hadde behov for få nærpersnar og stor grad av stabilitet, var ikkje denne driftsforma ei god løysing. Men alt i alt vart erfaringane vurderte som positive, ikkje minst når det galdt dei tilsette sine haldningane: det er bebuarane sine heimar personalet oppsøker og arbeider i.

Det Norske Diakonforbund sa i 1987 opp samar-beidsavtalen om drifta av Nærlandheimen med Rogaland Fylkeskommune. Og frå 1. januar 1989 overtok Rogaland Fylkeskommune det fulle driftsansvaret for Nærlandheimen. Det Norske Diakonforbund stod fram-leis som eigar av anlegget, ved Diakonstiftelsen Nærland, slik dei var det resten av tida Nærlandheimen var i bruk som sentralinstitusjon. Den sjølveigande stiftinga vart oppretta då samarbeidsavtalen vart sagt opp, for at innsamla midlar øyremerka psykisk utviklingshemma, samt eigedommen Kvednaflåt, også etter nedlegginga av HVPU skulle koma menneske med funksjonshem-mingar, og ikkje berre psykiske funksjonshemmingar, til gode.

Aldersfordeling i 1965

Aldersfordeling i 1984

Følgjer av nedtrappinga

Eit av problema som snart vart tydeleg, var at institusjonane, og då ikkje minst Nærlandheimen, ved utflyttinga ville få stadig tyngre og meir pleietrengjande beboarar. Utflyttinga skulle leggjast opp slik at dei yngste beboarane vart høgast prioritert, i tillegg til dei som ikkje fekk behova sine dekka godt ved institusjonen. Med det vart det gjerne slik at dei best fungerande beboarane flytte ut først. Dei som framleis budde på heimen hadde generelt store og samansette behov for omsorg og pleie, jamført med mange andre av sentralinstitusjonane i landet. At Nærlandheimen hadde mange av dei svakast fungerande beboarane, jamført med til dømes Bakkebø, var med på å forsterka vanskane.

Så langt som råd freista ein å gjennomføra nedtrappinga avdelingsvis, slik at ein fekk så lite interne flyttningar av beboarane som mogleg. Såleis vart ei og ei avdeling lagt ned.

Parallelt med planane for nedtrapping, gjekk ein på Nærlandheimen aktivt inn for å rusta opp kompetansen til dei som arbeidde på staden. Også under avviklingsprosessen ønskte ein å halda oppe det faglege nivået. Framleis vart hovuddelen av pleie- og omsorgstenene utført av hjelpepleiarar og ufaglærte. Dette hadde vore tendensen i så godt som heile perioden, med unntak av den heilt første tida. Sjukepleiarar og vernepleiarar hadde i hovudsak ei meir administrativ og rådgjevande rolle. Ulike tiltak vart iverksette; lønsauke, studiepermisjonar, tilleggsutdanning og løfte om arbeid etter avviklinga vart nokre virkemiddel. Men trass i dette spreidde ei uthygge kjensle seg blant dei tilsette. Ikkje alle var innstilte på å følgja arbeidet til andre kommunar.

HVPU vart lagt ned pr. 31. desember 1990, og den

einskilde kommunen overtok då ansvaret for å gi eit tilbod til menneske med ei psykisk utviklingshemming som høyrer heime i kommunen. Intensjonen med reformen var i hovudsak å gi betre livsvilkår for psykisk utviklingshemma. Eit viktig resultat av HVPU-reformen var å få samfunnet til å vedgå at det ikkje er faglege eller andre grunnar gode nok til å skilja ut menneska med psykiske funksjonshemmingar, og laga særordningar for dei. Dei er likeverdige, og har same rett til fullverdig deltaking i samfunnet på lik linje med funksjonsfriske. Men:

En diagnose i sig selv sier ikke noe om, hvordan vi kan leve livet sammen med mennesker med multihandicap og befjøre fælles utvikling.⁵⁷

Om intensjonen i reformen har vorte oppfylt, er eit spørsmål eg ikkje går inn på vidare her.

Sjølv om Nærlandheimen offisielt vart avvikla 31. desember 1990, tok det tid før kommunane hadde klart bustader og andre naudsynte tilbod. Rogaland Fylkeskommune vedtok at Nærlandheimen skulle drivast etter behov i ytterlegare fire år, fram til 31. desember 1994. Så lang tid var ikkje naudsynt skulle det visa seg.

15. september 1994 vart lysa sløkte og nøkkelen vridd om for siste gong på den fylkeskommunalt drivne sentralinstitusjonen Nærlandheimen. Men utflyttinga frå institusjonen var ikkje heilt gjennomført enno. Butilboden i heimkommunane var ikkje ferdigstilt alle stader. Den einskilde kommunen måtte difor frå no av betala for tilboden på Nærlandheimen, til bustaden til den einskilde var klar i heimkommunen.

Fornokre av dei eldste beboarane på Nærlandheimen vart det, i regi av Hå kommune, oppretta eit eldrekollektiv i delar av bygningsmassen på området, og beboarane der skal få bu i kommunen så lenge dei lever.

Kyrkjegarden ved Nærbø kyrkje

Mange av beboarane på Nærlandheimen, særleg frå dei første åra, kom reisande langt for å bu her. Fleire hadde ikkje pårørande att på heimstaden, eller økonomien gav ikkje høve til å senda avdøde heim. Såleis har ein liten del av kyrkjegarden ved Nærbø kyrkje vorte den siste kvilestaden for folk frå Nærlandheimen.

Her er også forstandar Ådne Steensnæs gravlagd, midt mellom dei han sette så stor pris på, og som han store delar av livet nyttta dei mangfoldige talenta sine for.

Nærlandheimen i dag

Frå og med desember 1996 eig Nærlandparken AS anlegget på Nærland. Dei er mellom anna i gang med

Kjelder

Litteratur

- Bank-Mikkelsen, N. E. 1959. A metropolitan area in Denmark. I: Kugel / Wolfensberger (red.): *Changing patterns in residential services for the mentally retarded. President's Committee On Mental Retardation.*
Reimers, Egil 1998. *Amerikatelegrafen – eit pioneranlegg på Jæren.* I *Sjå Jæren.* Årbok for Jærmuseet 1998.
Rekkebo, Godtfred 1981. *Nærlandheimen.* Upublisert manus.
Rekkebo, Godtfred, Rubert A. Kleiven, Torstein H. Eidem 1988. *Nærlandheimen 1948 – 1988.* Manus
Risa, Lisabet 1991. *Sanatorietida på Nærland. Eit tidsbilete frå åra 1928 – 1930.* I *Sjå Jæren.* Årbok for Jærmuseet 1991.
Jærmuseet.
Rogaland Vernepleierhøgskole. 20-års jubileum. 1989. Diverse forfattarar.
Rønn, Edith Mandrup 1996. "De fattige i ånden..." Essays om kultur, normalitet og ufornuft. En etnologisk undersøgelse af praksis inden for dansk åndssvagevæsen og -forsorg ca. 1840 – 1990. Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet.
Skritt for skritt. *Hilsen fra Nærlandheimen.* Diverse nummer.

opprusting av delar av området til det som skal verta Nærland Gjestegard, med hotell og restauranttilbod. Kyrkja skal framleis nyttast som kyrkjerom, og skal inngå som ein del av heile anlegget. Stefanuskirkja, som ho er kalla, nyttast no også som ei vegkyrkje. Eit ope kyrkjerom for turistar og for jæbuar, turgåarar og syklistar på tur langs Nordsjøvegen.

Som alt nemnt har nokre beboarar frå tida då Nærlandheimen var sentralinstitusjon, framleis heimen sin her. Dette tilboden vert administrert av Hå kommune.

Rogaland Vernepleierhøgskole er enno eigd og driven av Det Norske Diakonforbund.

Sjå Jæren. Årbok for Jærmuseet 1991. Jærmuseet.

Sjå Jæren. Årbok for Jærmuseet 1998. Jærmuseet.

St.meld. nr 67 for 1986-87: *Om ansvar for tiltak og tjenester for psykisk utviklingshemmede*.

Sætersdal, Barbro 1998. *Tullinger, skrullinger og skumlinger – Fra fattigdom til velferdsstat*. Universitetsforlaget, Oslo.

Sætersdal, Barbro 1994. *Menneskeskjebner i HVPU-reformens tid : livshistorier og sosiale forandringer*. Oslo : Universitetsforlaget.

Trodahl, Gro Persson 1998. *Amerikatelegrafens arkitekt. Ole Andreas Sverre (1865 – 1952)*. I Sjå Jæren. Årbok for Jærmuseet 1998.

Ugland, Agnes Varen 1973. *Nærlandheimen gjennom 25 år. 1948 – 1973*.

Aarek, Hans Eirik, Tom Devig og Leif Kåre Lende (red.) 1999. *Mer enn omsorg... Festskrift til Rogaland Vernepleierhøgskole ved 30-årsjubileet 1999*. Rogaland Vernepleier-høg-skoles skriftserie nr 1. Nærland.

Arkivmateriale

Arkiv etter Nærlandheimen, Interkommunalt Arkiv, Stavanger. Mappe med korrespondanse etter Nærlandheimen, på Nærland. Privatarkiv etter Godtfred Rekkebo, på Norsk Utvandrermuseum, Hamar.

Intervju

Anton Larsen

Olga Larsen

Anders Midttun

Tor Olsen

Marta Søyland

Ole Søyland

Margunn Undheim

¹ Fakta er henta frå Reimers 1998.

² Trodahl 1998 går nærmere inn på Ole Andreas Sverre som var arkitekt for Stavanger Radio sitt anlegg på Ullandhaug og Nærland.

³ Fakta er henta frå Risa 1991.

⁴ Fakta er henta frå Internett
<http://www.subtech.no/RogBase/haakrig1.htm>. Kjeldene er frå

heftet *Krigsminnesmerker i Hå*, gitt ut av Hå kommune.

⁵ Privatarkivet etter Godtfred Rekkebo vert oppbevart på Norsk Utvandrermuseum, Hamar.

⁶ Fakta er henta mellom anna frå Rekkebo 1981 og Det Norske Diakonforbund si heimeside på Internett
<http://samson.rlvphs.no/dndf/>

⁷ Opplysningsane til innleiinga byggjer i hovudsak på Rekkebo 1981 og Horndalen 1999.

⁸ Rønn 1996:95.

⁹ Rønn 1996:94.

¹⁰ Fakta om den første tida i Nærlandheimen si historie byggjer i hovudsak på Rekkebo 1981 og Ugland Varen 1973.

¹¹ Rekkebo 1981:26.

¹² Rekkebo 1981:28.

¹³ Rekkebo 1981:29.

¹⁴ Frå Anton Larsen sine minner nedskrive i *Skritt for skritt 1/76*.

¹⁵ Rekkebo 1981:30.

¹⁶ Dette var ein komité oppretta for å ha eit forum som kunne ta avgjerdslar på staden. Nærlandskomiteen var sett saman av folk som også budde andre stader i landet.

¹⁷ Brevet er oppbevart på Nærland i ei mappe som ikkje kom med i overflyttinga til Interkommunalt arkiv.

¹⁸ Vedtektena etter landsmøtet i 1947 er oppbevart på Nærland i ei mappe som ikkje kom med i overflyttinga til Interkommunalt arkiv.

¹⁹ Frå privatarkiv etter Godtfred Rekkebo, på Norsk Utvandrermuseum, Hamar. Dagbok 4, 1947 – 1951. Ikke alt som er notert er teke med her.

²⁰ Claudia Olsen var formann i Stortingets sosialkomite.

²¹ Rekkebo 1981:47.

²² Det var eigentleg laurdag denne dagen, som også Rekkebo seinare retta opp i dagboka.

²³ Rekkebo 1981:39.

²⁴ Opplysningsane byggjer på Ugland Varen 1973, Anton Larsen sine minne nedskrive i *Skritt for skritt 1/76* og intervju med Anton Larsen og Ole Søyland.

²⁵ Frå Årsmelding 1984.

²⁶ Frå Årsberetning for 1955 /56.

²⁷ Frå Årsberetning for Nærlandheimen for 1958 / 1959.

²⁸ Frå Årsmelding frå tilsynslækjaren ved Diakonenes Arbeids- og Pleiehjem for Åndssvake, Nærland, for året 1955 / 56.

²⁹ ADL står for Activities of Daily Living, altså oppretening i dei daglege gjøremåla.

³⁰ Opplysningsane henta frå *Hilsen fra Nærlandheimen. 40-års jubileet*.

³¹ Frå Årsmelding 1988.

³² Emnet er omhandla i Rønn 1996:389ff.

³³ Rønn 1996:17ff.

³⁴ Rønn 1996:394.

³⁵ Rekkebo 1981:59.

³⁶ Ugland Varen 1973:36.

³⁷ Statistikk over Åndssvakeomsorgen pr. 31.12.66.

³⁸ Rekkebo 1981:55.

³⁹ Frå Årsmelding 1984.

⁴⁰ Oppsummerande rapport frå turen ligg i boks 9 på Interkommunalt Arkiv.

⁴¹ Ugland Varen 1973:72f.

⁴² Hilsen fra Nærlandheimen 1969/?.

⁴³ Den siste administrasjonssjefen, Anders Midttun, var ikkje utdanna diakon, men vernepleiar.

⁴⁴ Rekkebo 1981:32.

⁴⁵ Frå *Hilsen fra Nærlandheimen. 40-års jubileet*.

⁴⁶ Opplysningsane her er i første rekke henta frå *Rogaland Vernepleierhøgskole. 20-års jubileum*. frå 1989 og frå Aarek, Hans Eirik, Tom Devig og Leif Kåre Lende (red.) 1999. Mer enn omsorg... Festskrift til Rogaland Vernepleierhøgskole ved 30-årsjubileet 1999.

⁴⁷ Rekkebo 1981:67.

⁴⁸ Anton Larsen i *Skritt for Skritt 1/76*.

⁴⁹ Frå *Hilsen fra Nærlandheimen. 40-års jubileet*.

⁵⁰ Sjå mellom anna Rogalands Avis 8/3-84 og VG 16/3-84.

⁵¹ Sætersdal 1998:65.

⁵² Frå Årsmelding 1985.

⁵³ HVPU – Helsevern for psykisk utviklingshemma - var ei fylkeskommunal teneste på linje med sjukehusa.

⁵⁴ Frå Årsmelding 1986.

⁵⁵ Rønn 1996:18.

⁵⁶ Jan Birger Medhaug i *Rogaland Vernepleierhøgskole. 20-års jubileum*. 1989.

⁵⁷ Kirkebæk 1995 i Sætersdal 1998:67.